

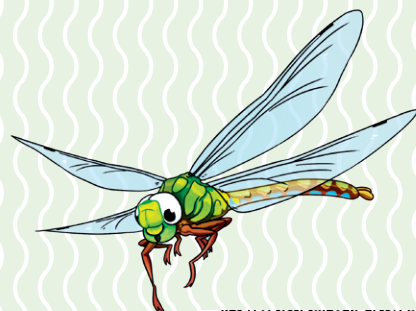

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Projekt

Determinanty práce s dvouletými dětmi v podmínkách běžné mateřské školy
CZ.02.3.68/0.0/0.0/16_010/0000519

Univerzita Palackého
v Olomouci

9 788024 456928

Determinanty práce s dvouletými dětmi v prostředí běžné mateřské školy III.

Kolektiv autorů

Determinanty práce s dvouletými dětmi v prostředí běžné mateřské školy

Kolektiv autorů

Determinanty práce s dvouletými dětmi v prostředí běžné mateřské školy

Determinanty práce s dvouletými dětmi

v prostředí běžné mateřské školy

Jitka Petrová a kol.

Olomouc 2020

Oponenti: doc. PhDr. Martina Fasnerová, Ph.D.
Bc. Hana Vodáková

Autorský kolektiv:

PhDr. Jitka Petrová, Ph.D. (vedoucí autorského kolektivu)

Mgr. et Mgr. Eva Martináková

PaedDr. et Mgr. Marie Chrásková, Ph.D.

Mgr. et Mgr. Kateřina Valchářová

Mgr. et Mgr. Renata Švaňhalová

Ing. Pavel Petr.

Mgr. Pavlína Houserová

Dále se autorsky na publikaci podílely (formou konzultací):

Bc. Kamila Finková, Mgr. et Bc. Gabriela Mikišková, Bc. Martina Koňářiková,
Bc. Věra Žížlavská, Mgr. et Mgr. Magda Vedmochová, Mgr. Alena Vrtalová,
Mgr. Klára Kristková, Hana Habáňová, Mgr. Dagmar Anschlagová, Bc. Dra-
homíra Soldánová

Publikace vznikla v rámci řešení projektu z OP VVV „Determinanty práce
s dvouletými dětmi v prostředí běžné mateřské školy“, registrační číslo:
CZ.02.3.68/0.0/0.0/16_010/0000519

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

1. vydání

© kolektiv autorů, 2020

Illustrations © Jana Růžičková, 2020

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2020

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

ISBN 978-80-244-5692-8

OBSAH

ÚVOD	9
1 ZDRAVOVĚDNÝ POHLED NA DVOULETÉ DÍTĚ	13
1.1 Stavební a bezpečnostní požadavky vzhledem ke vzdělávání dvouletých dětí	14
1.1.1 Požadavky kladené na požární bezpečnost	15
1.1.2 Bezpečnostní podmínky spojené se vzděláváním dětí v MŠ	16
1.2 Hygienické požadavky na zařízení a provozovny pro děti předškolního věku	17
1.2.1 Prostorové podmínky	17
1.2.2 Vybavení nábytkem	19
1.2.3 Osvětlení	19
1.2.4 Mikroklimatické podmínky	20
1.2.5 Zásobování pitnou vodou	21
1.2.6 Provozní podmínky	21
1.2.7 Úklid a výměna lůžkovin	22
1.2.8 Požadavky na hygienické zařízení	23

1.2.9	Úklidová komora	24
1.2.10	Nakládání s odpady	24
1.3	Materiální (věcné) podmínky vzdělávání dvouletých dětí v MŠ	26
1.4	Organizace vzdělávání	28
1.4.1	Denní režim dítěte	28
1.4.2	Životospráva, stravování	31
1.5	Spolupráce se zákonnými zástupci dětí	32
1.5.1	Psychosociální podmínky	32
1.5.2	Očkování dětí	33
	Citovaná a další doporučená literatura	34
2	PSYCHOLOGICKÝ POHLED NA DVOULETÉ DÍTĚ	35
2.1	Specifika hry dvouletých dětí	35
	Hry rozvíjející hrubou motoriku	42
	Hry na rozvoj jemné motoriky	43
	Hry na rozvoj rozumových schopností, pozornosti, paměti a řeči	44
	Hry podporující emoční vývoj	44
	Hry na rozvoj hudebního vnímání	45
	Hry na rozvoj smyslového vnímání	45
	Hry napodobující činnost dospělých	46
	Hry v přírodě	46

2.2	Kresba dvouletých dětí	46
	Hry na rozvoj estetického cítění a výtvarných schopností	49
	Citovaná a další doporučená literatura	51
3	PEDAGOGICKÝ POHLED NA DVOULETÉ DÍTĚ	53
3.1	Metodické náměty na rozvoj dvouletých dětí v mateřské škole	53
3.1.1	Sociální a emoční vývoj dětí předškolního věku	54
3.1.2	Sociální a emoční vývoj u dvouletých dětí	60
3.1.3	Konkrétní náměty na podporu emočního a sociálního vývoje	64
	Citovaná a další doporučená literatura	72
	PŘÍLOHY	75
	Příloha 1: Zásady pro práci žáků vsedě a ergonomické parametry školního nábytku (příloha č. 2 k vyhlášce 410/2005 Sb., v platném znění)	76
	Příloha 2: Požadavky na větrání a parametry mikroklimatických podmínek (příloha č. 3 k vyhlášce 410/2005 Sb., v platném znění)	77
	Příloha 3: Cvičení pro děti při vadném držení těla	79
	Příloha 4: Stanovisko Ministerstva zdravotnictví ČR k nakládání s použitými inkontinenčními pomůckami, konkrétně použitými plenami v mateřských školách, tedy s odpady kontaminovanými močí a stolicí	96
	Příloha 5: Dětský očkovací kalendář hrazeného očkování v ČR platný k 1. 9. 2019	100

ÚVOD

Vážené paní učitelky, páni učitelé, studentky a studenti, milí čtenáři, dostává se Vám do rukou třetí z řady metodických materiálů, reagujících na stále se zvyšující potřebnost začleňování dvouletých dětí do kolektivů mateřských škol. Na základě novely školského zákona, který vešel v platnost v září roku 2017, byla rozpoutána rozsáhlá diskuse, věnující se především zákonnému nároku na zařazení dvouletého dítěte do předškolního institucionálního vzdělávání. Ačkoli byl tento bod v současné době novelou zákona zrušen, řada mateřských škol dvouleté děti již ve svých zařízeních vychovává a vzdělává a v následujících letech vychovávat a vzdělávat nadále bude. Vycházející série tří publikací proto reaguje právě na tuto situaci a jejím cílem je nabídnout relevantní informace, které mohou být využity pro samotný výchovně-vzdělávací proces v mateřských školách, ale také jako pomocný materiál pro rodiče dvouletých dětí, které vstupují do mateřských škol.

V sérii tří metodických publikací jsou postupně zpracována témata, která se jeví jako klíčová a doposud, v souvislosti s výchovou a vzděláváním dvouletých dětí, dostatečně nezpracovaná. Následující tabulka shrnuje rozložení témat v jednotlivých publikacích.

1. metodický materiál

Název: *Determinanty práce s dvouletými dětmi v prostředí běžné mateřské školy I*

Psychologické téma: vývojové zvláštnosti dvouletých dětí, vstup dítěte do mateřské školy, adaptační režim dvouletého dítěte v mateřské škole.

Zdravovědné téma: nejčastější nemoci a úrazy dvouletých dětí.

Pedagogické téma: konkrétní náměty na činnosti (oblast motoriky, zrakového vnímání, sluchového vnímání, hmatového vnímání).

2. metodický materiál

Název: *Determinanty práce s dvouletými dětmi v prostředí běžné mateřské školy II*

Psychologické téma: diagnostika dvouletého dítěte

Zdravovědné téma: podpora mateřské školy ve vytváření hygienických a stravovacích návyků dvouletých dětí.

Pedagogické téma: konkrétní náměty na činnosti (paměť, pozornost, myšlení, rozvoj řeči)

3. metodický materiál

Název: *Determinanty práce s dvouletými dětmi v prostředí běžné mateřské školy III*

Psychologické téma: hra a kresba dvouletého dítěte a její rozvoj

Zdravovědné téma: bezpečnost a hygiena při pobytu dětí v mateřské škole (vnitřní i vnější prostředí).

Pedagogické téma: konkrétní náměty na činnosti (emocionalita, socializace)

Tab. 1 • Rozložení témat v metodických materiálech

Publikace, kterou právě držíte v ruce, je rozdělena do tří částí, a to části zdravotně, psychologické a pedagogické.

V první části publikace se autoři věnují zdravotně problematice, zahrnující stavební a bezpečnostní požadavky vzhledem ke vzdělávání dvouletých dětí v běžné mateřské škole, hygienické požadavky na zařízení a provozovny pro děti předškolního věku, včetně dětí dvouletých, zařazených v mateřských školách, a v neposlední řadě také materiálním podmínkám pro vzdělávání dvouletých dětí.

Druhá část publikace je věnována psychologickému pohledu na hru a kresbu dvouletého dítěte, tedy dvěma základními činnostmi dítěte, prostřednictvím nichž komunikuje s okolním světem a promítá do nich celou svou osobnost.

Obsahově je publikace završena třetí částí, pedagogickou, která přináší mimo jiné praktické náměty na činnosti, které mohou učitelé využívat při své práci ve třídách, v nichž jsou vzdělávány a vychovávány právě dvouleté děti, a to z oblasti emocionality a socializace.

Každá z uvedených kapitol je členěna na vstupní teoretické vymezení problematiky, na něž navazují praktické příklady, jak problematiku uchopit ve výchovně-vzdělávacím procesu. Zároveň je každá kapitola doplněna o doporučenou literaturu, která poskytne zájemcům možnost hlubšího proniknutí do problému.

1 / ZDRAVOVĚDNÝ POHLED NA DVOULETÉ DÍTĚ

Právnická osoba vykonávající výchovně-vzdělávací činnost mateřské školy je při poskytování předškolního vzdělávání všem přijatým dětem povinna řídit se školskými právními předpisy. Jsou to zejména školský zákon, vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „vyhláška o předškolním vzdělávání“), vyhláška č. 107/2005 Sb., o školním stravování, ve znění pozdějších předpisů, a vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých, ve znění pozdějších předpisů. Uvedené právní předpisy mají napomoci zajistit optimální podmínky pro vzdělávání. V současné době se výchova a vzdělávání dětí od dvou do tří let v mateřských školách řídí předpisy, v nichž nejsou specifiky dětí této věkové skupiny nijak zohledněna (viz aktuální znění vyhlášky o předškolním vzdělávání). Podmínky pro vzdělávání dětí ve věku od dvou do tří let jsou upraveny ve vyhlášce o předškolním vzdělávání s účinností až od 1. září 2020. V následujícím textu se tedy pokusíme o jakýsi přehled, na co by měli učitelé, ředitelé, resp. zřizovatelé dbát, navštěvují-li jejich mateřskou školu děti mladší tří let věku.

1.1 Stavební a bezpečnostní požadavky vzhledem ke vzdělávání dvouletých dětí

Pokud jsou zařazovány dvouleté děti do již stávající mateřské školy, zvláště při volbě heterogenního věkového uspořádání tříd, nemusí být realizované zásadní změny týkající se stavební úpravy objektů mateřské školy. Podmínky již zkolaudovaných budov není třeba z hlediska stavebně technického řešit. Důraz by však měl být kladen na koncepci bezbariérovosti.

Vyhláška č. 268/2009 Sb., o technických požadavcích na stavby, ve znění pozdějších předpisů, stanoví základní požadavky, které musí splňovat všechny stavby, tedy i MŠ. Ve vyhlášce je definována např. mechanická odolnost a stabilita, všeobecné požadavky pro ochranu zdraví, zdravých životních podmínek a životního prostředí, požadavky na denní a umělé osvětlení, větrání a vytápění (s ohledem na roční dobu), proslunění budovy, ochrana proti hluku a vibracím – tedy i vlastní umístění budovy v závislosti na dopravních komunikacích atd. V části čtvrté, v ustanovení § 49, pak vyhláška stanoví konkrétní technické požadavky na stavbu škol, předškolních, školských a tělovýchovných zařízení, které musí stavba školy splňovat. Vyhláška č. 268/2009 Sb. se uplatní nejen pro nové stavby, ale i stavební úpravy apod. Pokud dochází ke změnám dokončených staveb, uplatňují se požadavky vyhlášky tehdy, pokud to nevylučují závažné územně technické nebo stavebně technické důvody. Vyhláška nerozlišuje budovy škol podle věku dětí, které se v nich budou vzdělávat.

Při posuzování prostorových podmínek je vždy nutné zohlednit hygienické požadavky stanovené vyhláškou č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých, ve znění pozdějších předpisů.

Je důležité si uvědomit, že vzhledem ke specifickým psychomotorického vývoje dítěte je na děti mladší tří let pohlíženo jako na osoby se sníženou schopností pohybu a orientace, což je třeba zohlednit vzhledem ke stavebním podmínkám pro školy, ale zvláště v souvislosti s evakuací osob z prostor škol.

1.1.1 Požadavky kladené na požární bezpečnost

Podmínky požární bezpečnosti související s provozem mateřských škol je třeba rozlišovat na:

- a) podmínky navrhování nové stavby nebo změny stavby, realizace stavby a její uvedení do užívání,
- b) podmínky provozování mateřské školy.

Podmínky uvedené v bodu a) vychází na úseku požární ochrany z právních předpisů, zejména vyhlášky č. 23/2008 Sb., o technických podmínkách požární ochrany staveb, ve znění vyhlášky č. 268/2011 Sb. Ve stávajících provozovaných mateřských školách není třeba v souvislosti se vzděláváním dětí od dvou let věku z hlediska požární ochrany provádět stavební úpravy. Také není nutné získat nový souhlas věcně a místně příslušného stavebního úřadu k užívání stavby v souvislosti s přijetím dvouletých dětí do mateřské školy.

Pokud je řešena bezpečnost provozování mateřské školy s ohledem na přítomnost dvouletých dětí, musíme mít na paměti, že je třeba VŽDY posoudit stav, zda nedošlo ke zvýšení počtu osob s omezenou schopností pohybu (tedy „dvouletáčků“) či neschopných samostatného pohybu o více než 12 osob na kterékoli únikové cestě z objektu. Pokud by tato situace nastala, musí být (jako součást dokumentace budovy) zpracováno nové požárně bezpečnostní řešení stavby.

Při provozování mateřské školy podle písm. b) musí právnická nebo podnikající fyzická osoba (dále jen „provozovatel“) plnit povinnosti, které stanoví předpisy o požární ochraně, zejména zákon č. 133/1985 Sb., o požární ochraně, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o požární ochraně“), a vyhláška č. 246/2001 Sb., o stanovení podmínek požární bezpečnosti a výkonu státního požárního dozoru (vyhláška o požární prevenci), ve znění vyhlášky č. 221/2014 Sb.

Pokud jsou v mateřské škole umísťovány děti od dvou let věku (nezávisle na jejich skutečném počtu) jedná se vždy o činnost se zvýšeným požárním nebezpečím – § 4 odst. 2 písm. h) a j) zákona o požární ochraně a § 17 odst. 7 písm. c) a § 18 písm. f) vyhlášky o požární

prevenci). Provozovatel musí v uvedeném případě plnit povinnosti podle § 5, 6, 15, 16 a dalších zákona o požární ochraně. Zvláště důležité je např. zpracování dokumentace požární ochrany (stanovení organizace zabezpečení požární ochrany, požární evakuační plán, dokumentace zdolávání požárů apod.) a provádění školení a odborné přípravy zaměstnanců s ohledem na přítomnost dvouletých dětí. Plnění povinností zabezpečuje provozovatel mateřské školy prostřednictvím odborně způsobilých osob podle § 11 zákona o požární ochraně.

1.1.2 Bezpečnostní podmínky spojené se vzděláváním dětí v MŠ

Vyhláška o předškolním vzdělávání (§ 5) upravuje podmínku počtu dětí při jejich pobytu mimo místo poskytovaného vzdělávání (areál mateřské školy).

Podle § 5 odst. 2 vyhlášky o předškolním vzdělávání ředitel mateřské školy stanoví počet učitelů tak, aby na jednoho připadlo nejvýše 20 dětí z běžných tříd, nebo 12 dětí ve třídě, kde jsou zařazeny děti mladší tří let (případně děti s priznanými podpůrnými opatřeními).

Ustanovení § 5 odst. 3 vyhlášky o předškolním vzdělávání umožňuje výjimečné zvýšení počtu dětí (a to z 20 na 28 nebo z 12 na 23). V případě tohoto výjimečného zvýšení však musí ředitel školy uplatnit též § 5 odst. 4 vyhlášky o předškolním vzdělávání, kde se výslovně stanoví: Při zvýšení počtu dětí podle odst. 3 nebo při specifických činnostech, např. sportovních činnostech, nebo při pobytu dětí v prostředí náročném na bezpečnost určí ředitel mateřské školy k zajištění bezpečnosti dětí dalšího pedagogického pracovníka, ve výjimečných případech jinou zletilou osobu, která je způsobilá k právním úkonům a která je v pracovněprávním vztahu k právnické osobě, která vykonává činnost mateřské školy.

S účinností od 1. září 2020 je v § 5 odst. 6 vyhlášky o předškolním vzdělávání uvedeno, že ve třídě, kde se vzdělávají pouze děti ve věku od dvou do tří let, nebo kde jsou čtyři a více těchto dětí, vykonává pracovní činnost souběžně nepedagogický pracovník s odbornou

způsobilostí a) k výkonu povolání všeobecné sestry, dětské sestry, zdravotnického asistenta, porodní asistentky, zdravotnického záchranáře, b) učitele mateřské školy, vychovatele nebo c) chůvy pro děti do zahájení povinné školní docházky. Uznání kvalifikace probíhá dle zákona č. 179/2006 Sb., o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání a o změně některých zákonů (zákon o uznávání výsledků dalšího vzdělávání), ve znění pozdějších předpisů.

1.2 Hygienické požadavky na zařízení a provozovny pro děti předškolního věku

Hygienické požadavky na zařízení a provozovny pro děti předškolního věku se vztahují na mateřské školy, provozovny živnosti péče o dítě do tří let věku v denním režimu podle vyhlášky MZ ČR č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých, v platném znění.

Stávající právní předpisy upravující hygienické požadavky na zřízení a provoz škol a školských zařízení zohledňují i požadavky pro zařazování dětí ve věku od dvou do tří let (viz dále v kapitole uvedený výtah z vyhlášky č. 410/2005 Sb.). Všechna ustanovení vyhlášky upravující zřízení a provoz mateřské školy se tedy vztahují i na věkovou kategorii dětí od dvou do tří let.

1.2.1 Prostorové podmínky

Nezastavěná plocha pozemku u zařízení určená pro pobyt a hry dětí předškolního věku, včetně travnaté plochy, musí činit nejméně 4 m² na jedno dítě. Pozemek musí být oplocen z důvodu ochrany zdraví a zajištění bezpečnosti dětí. V zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc a ve školských zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy musí činit nezastavěná plocha pozemku určená pro pobyt a hry dětí nejméně 4 m² na jedno dítě bez ohledu na věk dětí. Pozemek musí být oplocen z důvodu ochrany zdraví a zajištění bezpečnosti dětí.

Při volbě rostlin a dřevin vysazovaných na pozemky určené pro zařízení pro výchovu a vzdělávání a provozovny pro výchovu a vzdělávání musí být zohledněna ochrana zdraví dětí a žáků. Dřeviny nesmí způsobit snížení parametrů denního osvětlení ve výukových a pobytových místnostech pod požadovaný limit (dle ČSN 730580 – 1, 2, 3). Vzdálenost sázené dřeviny od obvodové zdi budov musí být stejná, jako je její předpokládaná maximální výška. Vysazené rostliny, travnaté plochy a dřeviny musí být řádně udržovány. Pro údržbu musí být užívána voda alespoň I. třídy jakosti odpovídající české technické normě upravující jakost vody pro závlahu (dle ČSN 757143).

Prostorové podmínky a vnitřní uspořádání předškolního zařízení musí umožňovat výuku, volné hry dětí, jejich odpočinek, osobní hygienu s otužováním, tělesná cvičení a zajištění stravování, pokud toto není zajištěno v jiném stravovacím zařízení. Na jedno dítě musí plocha denní místnosti užívané jako herna a ložnice činit nejméně 4 m²; je-li ložnice, jídelna nebo tělocvična stavebně oddělená, musí plocha denní místnosti činit nejméně 3 m² na jedno dítě. Plocha na jedno lehátko nebo lůžko pro spánek musí činit 1,7 m² na jedno dítě. Lehátko nebo lůžko musí poskytovat pevnou oporu zad. Prostor pro ukládání lehátek a lůžkovin musí umožňovat jejich řádné provětrávání a oddělené uložení lůžkovin pro každé dítě. Každé dítě musí mít k dispozici individuálně přidělené, označené lůžkoviny. Patrová lůžka nelze použít v zařízeních pro výchovu a vzdělávání a provozovnách pro výchovu a vzdělávání dětí předškolního věku a ve školských ubytovacích zařízeních pro děti a žáky mladší sedmi let.

Podlahy v zařízeních pro výchovu a vzdělávání a provozovnách pro výchovu a vzdělávání musí odpovídat charakteru činnosti upravené zvláštním právním předpisem o technických požadavcích na stavby (dle vyhlášky č. 268/2009 Sb., o technických požadavcích na stavby) a musí být snadno čistitelné. V zařízeních pro výchovu a vzdělávání a provozovnách pro výchovu a vzdělávání musí být dodrženy normové hodnoty podle příslušné české technické normy upravující optimální doby dozvuku (dle ČSN 730527).

1.2.2 Vybavení nábytkem

Zařízení pro výchovu a vzdělávání a provozovny pro výchovu a vzdělávání musí být vybavena nábytkem, který zohledňuje rozdílnou tělesnou výšku dětí a podporuje správné držení těla. Židle a stoly pro děti musí splňovat normové hodnoty české technické normy upravující velikostní ukazatele nábytku (dle ČSN EN 1729-1 platná od ledna roku 2007).

1.2.3 Osvětlení

Ve vnitřních prostorech budov zařízení pro výchovu a vzdělávání, určených k dlouhodobému pobytu, musí být vyhovující denní osvětlení odpovídající normovým požadavkům (dle ČSN 730580 – 1, 2, 3).

Parametry umělého osvětlení ve vnitřních prostorech budov musí odpovídat normovým požadavkům české technické normy upravující požadavky na osvětlení pro vnitřní pracovní prostory. Barevný tón umělého světla volit pro hodnoty $\bar{E}_m \leq 200$ lx teple bílý; $200 \text{ lx} < \bar{E}_m \leq 1000$ lx neutrálně bílý; $\bar{E}_m > 1000$ lx chladně bílý podle normových požadavků (dle ČSN EN 12464-1). Rovnoměrnost umělého osvětlení na chodbách a schodištích musí být větší než 0,2. Pro většinu zrakových činností v zařízeních pro výchovu a vzdělávání a provozovnách pro výchovu a vzdělávání se vyžaduje směr denního osvětlení zleva a shora. Svítidla u soustav umělého osvětlení se umísťují na strop rovnoběžně s okenní stěnou, pokud to umožňuje stavební dispozice místnosti, zejména klenby nebo překlady. Při zrakově obtížných a náročných činnostech je nejvhodnější orientace osvětlovacích otvorů na neslunečnou stranu.

Výška horizontálních srovnávacích rovin pro návrh a posouzení osvětlení místa zrakového úkolu:

- u denního osvětlení v zařízeních pro výchovu a vzdělávání a v provozovnách pro výchovu a vzdělávání pro děti předškolního věku je 0,45 m nad podlahou,
- u umělého osvětlení v zařízeních pro výchovu a vzdělávání a v provozovnách pro výchovu a vzdělávání pro děti předškolní-

ho věku je dána převládající výškou stolů, v ostatních prostorách herny a v ložnici úrovni podlahy.

Osvětlovací soustavy a části vnitřních prostorů odrazující světlo musí být čištěny a obnovovány ve lhůtách daných plánem údržby v souladu s projektem osvětlení a musí být udržovány v takovém stavu, aby požadované vlastnosti osvětlení byly splněny po celou dobu života osvětlovací soustavy (tj. nejméně dvakrát ročně umytím oken včetně rámu, svítidel a světelných zdrojů).

Rovněž musí být v souladu s normovými požadavky (dle ČSN 730580 – 1, 2, 3) řešena regulace denního osvětlení, zábrana oslnění a rozložení světla.

1.2.4 Mikroklimatické podmínky

Stavební řešení budov zařízení pro výchovu a vzdělávání a provozoven pro výchovu a vzdělávání musí být navrženo tak, aby povrchová teplota vnitřních částí obvodových stěn nebyla po celý rok podstatně rozdílná od teploty vzduchu v místnosti. V místnosti, kde je použito přirozené větrání okny, musí být okna zajištěna proti rozbití v důsledku průvanu. Ovládání ventilačních otvorů musí být dosažitelné z podlahy.

Pokud venkovní stav prostředí neumožňuje využít přirozené větrání pro překročení přípustných hodnot škodlivin ve venkovním prostředí, musí být mikroklimatické podmínky a větrání čerstvým vzduchem zajištěny vzduchotechnickým zařízením.

Centrální šatny dětí bez přirozeného větrání musí být větrány nuceně podtlakově s výměnou vzduchu v souladu s požadavky upravenými v příloze č. 3 k této vyhlášce.

Přirozené větrání musí být v případě těsných oken zajištěno systémy mikroventilace nebo větracími štěrbinami.

Parametry mikroklimatických podmínek (blíže viz příloha č. 3 k vyhlášce č. 410/2005 Sb., v platném znění).

Při poklesu teploty vzduchu v učebnách určených k pobytu dětí ve třech po sobě následujících dnech pod 18 °C, ne však méně než 16 °C, nebo při poklesu teploty vzduchu v těchto učebnách v jednom dni pod 16 °C musí být provoz zařízení pro výchovu a vzdělávání a provozoven pro výchovu a vzdělávání zastaven.

Při extrémních venkovních teplotách, kdy maximální venkovní teplota vzduchu je vyšší než 30 °C nebo kdy je výsledná teplota kulového teploměru tg max vyšší než 31 °C, musí být přerušeno vyučování a zajištěno jiné náhradní opatření pro děti s možností pobytu mimo budovu včetně zajištění pitného režimu.

Orientační kontrolu teploty vzduchu v prostotách s pobytem lze zabezpečit pomocí nástěnných teploměrů. Teploměry se nesmí umisťovat na stěny s okny a stěny vystavené přímému dopadu slunečního záření.

1.2.5 Zásobování pitnou vodou

Zařízení pro výchovu a vzdělávání a provozovny pro výchovu a vzdělávání musí mít zajištěnu dodávku tekoucí pitné vody podle zvláštního právního předpisu (dle § 3 zákona č. 258/2000 Sb., ve znění zákona č. 274/2003 Sb.). Z kapacitních hledisek musí dodávka splňovat tyto požadavky: na jedno dítě v předškolním věku musí být k dispozici nejméně 60 litrů vody na den.

1.2.6 Provozní podmínky

V předškolních zařízeních je denní doba pobytu venku zpravidla 2 hodiny dopoledne, odpoledne se řídí délkou pobytu dětí v zařízení. V zimním i letním období lze dobu pobytu venku upravit s ohledem na venkovní teploty. Pobyt venku může být dále zkrácen nebo zcela vynechán pouze při mimořádně nepříznivých klimatických podmínkách a při vzniku nebo možnosti vzniku smogové situace. V letních měsících se provoz přizpůsobí tak, aby bylo možné přenést výchovnou činnost dětí do venkovního prostředí nebo na pozemek i stíněné terasy v co největším rozsahu.

1.2.7 Úklid a výměna lůžkovin

Úklid v prostorách zařízení pro výchovu a vzdělávání a provozovnách pro výchovu a vzdělávání se provádí:

- denně setřením všech podlah a povrchů na vlhko, u koberců vyčištěním vysavačem,
- denně vynášením odpadků,
- denně za použití čisticích prostředků s dezinfekčním účinkem umytím umyvadel, pisoárových mušlí a záchodů,
- nejméně jednou týdně omytím omyvatelných částí stěn hygienického zařízení a dezinfikováním umývár a záchodů,
- nejméně dvakrát ročně umytím oken včetně rámu, svítidel a světelných zdrojů,
- nejméně dvakrát ročně celkovým úklidem všech prostor a zařizovacích předmětů,
- malováním jedenkrát za tři roky nebo v případě potřeby častěji,
- pravidelnou údržbou nuceného větrání nebo klimatizace a čištěním vzduchotechnického zařízení podle návodu výrobce nebo dodavatele.

Výměna lůžkovin pro děti předškolního věku se provádí nejméně jednou za tři týdny, výměna ručníků jednou za týden; v případě potřeby ihned.

Použité lůžkoviny se nesmí třídit v pobytových místnostech a ukládají se do vhodných transportních obalů, které zabraňují kontaminaci okolí nečistotami. Obaly musí být vhodné k praní nebo omyvatelné a dezinfikovatelné nebo na jedno použití. Použité lůžkoviny v obalech se skladují ve vyčleněném prostoru. Čisté lůžkoviny se skladují v samostatných skladech nebo v čistých, uzavíratelných skříních nebo na policích v obalech.

1.2.8 Požadavky na hygienické zařízení

V zařízeních pro výchovu a vzdělávání a v provozovnách pro výchovu a vzdělávání dětí předškolního věku musí být záchody a umývárny přístupné ze šatny a denní místnosti dětí, nedělí se podle pohlaví a musí být osvětleny a větrány (požadavky na větrání jsou upraveny v příloze č. 3 k vyhlášce 410/2005 Sb., v platném znění).

Počty hygienických zařízení pro děti předškolního věku se stanoví takto:

Záchody a umývárny u těchto zařízení se nedělí podle pohlaví. Pro pět dětí musí být zřízena jedna dětská mísa a jedno umyvadlo. Maximálně místo dvou WC mís lze instalovat dětské pisoáry, které se umísťují zpravidla ve výši 40 cm. Umyvadla se umísťují zpravidla ve výši 50 cm, výtokový ventil ve výši 60 cm nad podlahou. Umyvadla musí být napojena na společnou mísící baterii, osazenou mimo dosah dětí. Každé umyvadlo se opatří pouze jedním výtokovým ventilem. Umývárna se vybavuje jednou až dvěma sprchami řešenými tak, aby děti mohly vstupovat do sprch bez cizí pomoci.

Počty hygienických zařízení v provozovnách živnosti péče o dítě do tří let věku v denním režimu se stanoví takto:

Záchody a umývárny u těchto zařízení se nedělí podle pohlaví a na pět dětí musí připadat jedna dětská mísa a jedno umyvadlo. Počet dětských mís lze z jedné třetiny nahradit dětskými nočníky. Zde je nezbytné zajistit prostorové a materiální podmínky jejich adekvátního uskladnění, mytí a dezinfekce. Umývárna se dále vybavuje podle věku dětí dětskou vaničkou se sprchou nebo sprchovým boxem a s přívodem tekoucí pitné studené a teplé vody. Umyvadla se osazují tak, aby výška horní hrany nepřekročila 43 cm nad podlahou. Umyvadla a sprcha musí být opatřeny pouze jedním výtokem vody napojeným na centrální mísící baterii umístěnou mimo dosah dětí.

Umývárnu je třeba dále dovybavit přebalovacím stolem. Nabízí se jeho umístění v blízkosti umyvadla pro zaměstnance. Zároveň je třeba

ba zajistit dětem intimitu při přebalování. V souvislosti s používáním plen některými dětmi je pak nutné vhodně umístit i krytý nášlapný odpadkový koš na použité pleny.

Všechna hygienická zařízení v zařízeních pro výchovu a vzdělávání a provozovnách pro výchovu a vzdělávání musí být vybavena mýdlem v dávkovači a musí být zajištěna možnost osoušení rukou, tj. ručníky na jedno použití nebo pokud není řešeno osoušení rukou ručníky na jedno použití, má každé dítě vlastní ručník umístěný tak, aby se ručníky vzájemně nedotýkaly. Ve všech hygienických zařízeních musí být vždy k dispozici toaletní papír. Stěny a podlahy každého hygienického zařízení musí být omyvatelné a čistitelné do výše nejméně 1,5 m a snadno dezinfikovatelné. Pokud jsou součástí hygienického zařízení sprchy, musí mít zajištěn přívod tekoucí pitné studené a teplé vody.

1.2.9 Úklidová komora

V zařízeních pro výchovu a vzdělávání a provozovnách pro výchovu a vzdělávání musí být alespoň v jednom podlaží odvětraná úklidová komora s omyvatelnými stěnami, vybavena výlevkou s přívodem tekoucí pitné studené a teplé vody včetně odtoku vody a na každém dalším podlaží prostor s výlevkou s přívodem tekoucí pitné studené a teplé vody včetně odtoku vody a odvětraným prostorem pro ukládání úklidových prostředků a pomůcek.

1.2.10 Nakládání s odpady

Mezi odpady, na jejichž sběr a odstraňování jsou kladeny zvláštní požadavky s ohledem na prevenci infekce, patří i biologicky kontaminovaný odpad. Použité pleny jsou podle zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o odpadech“), odpadem, který může představovat biologické riziko. Podle zákona o odpadech se jako nebezpečný odpad s nebezpečnou vlastností infekčnosti hodnotí odpady, které obsahují životaschopné mikroorganismy nebo jejich toxiny a další infekční agens, s dostatečnou virulencí v koncentraci nebo množství, o nichž je známo nebo

spolehlivě předpokládáno, že způsobují onemocnění člověka nebo jiných živých organismů.

Mateřská škola jako původce odpadu je dle zákona o odpadech povinna zařadit odpad dle Katalogu odpadů. Za zařazení odpadu dle Katalogu odpadů je vždy zodpovědný pouze původce, tj. mateřská škola. Odpad obsahující složky kontaminované močí, stolicí a dalšími výměšky, jako jsou např. inkontinenční pleny, nelze považovat v žádném případě za složku komunálního odpadu a musí být zařazen pod katalogové číslo 18 01 03 nebo 18 01 04 podle specifických podmínek jednotlivých zařízení, zdraví dětí a shromažďování odpadu. Pod katalogové číslo 18 01 04 se zařazuje pouze odpad, který prokazatelně není kontaminován infekčním agens nebo jinými nebezpečnými látkami (viz příloha č. 4).

Vzhledem k předpokládanému malému množství inkontinenčních plen vznikajícímu v mateřské škole doporučujeme inkontinenční pomůcky zařadit pod katalogové číslo 18 01 04 – odpady, na jejichž sběr a odstraňování nejsou kladeny zvláštní požadavky s ohledem na prevenci infekce, avšak za specifických podmínek. Podmínky pro zařazení pod katalogové číslo 18 01 04 stanoví, že děti používající inkontinenční pomůcky nejsou nositeli infekčního onemocnění, že daný odpad neobsahuje infekční agens v množství, které by mohlo způsobit onemocnění člověka a maximální doba mezi shromážděním odpadu a konečným odstraněním odpadu je maximálně tři dny v odpovídajícím shromažďovacím místě (chlazený prostor). V případě, že jde o nemocné děti nebo jsou delší intervaly odvozu shromažďovaného odpadu ke konečnému odstranění, musí být pleny zařazeny pod katalogové číslo 18 01 03 a skladovány ve skladu při teplotě v rozmezí 3–8 °C nebo dekontaminovány. Činnosti spojené s mytím a dezinfekcí nočníku nebo nakládání s použitými plenami je nutné zapracovat do provozního řádu mateřské školy.

Mateřská škola musí se zákonnými zástupci dětí od dvou do tří let věku, které používají pleny, dohodnout i systém přinášení hygienických potřeb pro děti do mateřské školy (pleny, vlhčené ubrousky apod., včetně náhradního oblečení) tak, aby byly vždy k dispozici v dostatečném množství. Tyto dohodnuté povinnosti rodičů (zákonných zástupců) ke škole je vhodné zařadit i do školního řádu MŠ.

Pedagogičtí pracovníci musí v rámci individuálního přístupu k jednotlivým dětem počítat i s umožněním využívání osobních věcí při odpočinku (spánku) dětí.

1.3 Materiální (věcné) podmínky vzdělávání dvouletých dětí v MŠ

V oblasti věcných (materiálních) podmínek je třeba zvážit vhodnost některých stávajících hraček (věková hranice vhodnosti použití hračky je uvedena na obalu výrobku), didaktických pomůcek a vybavení pro děti ve věku od dvou do tří let v dané třídě mateřské školy. Záleží na tom, zda je věkové složení dětí ve třídě homogenní nebo heterogenní, a podle toho eliminovat nebo odstupňovat přístupnost některého vybavení – uzavíratelné skříňky, vyšší police apod. Postup bude stejný jako ve věkově smíšených skupinách dětí (třídách), které již existují a kde je některé vybavení taktéž využíváno jen omezenou skupinou dětí (dle věku) s ohledem na bezpečnost a zdraví ostatních.

Mateřské školy nebudou muset vyřazovat žádné hračky, ani nebudou muset zřizovat samostatné herny pro nejmladší děti. Vhodné bude rozšířit sortiment vybavení vhodného pro děti mladší tří let, nicméně postupně a průběžné obnovování a doplňování hraček, pomůcek, náčiní, materiálu a doplňků tak, aby odpovídalo počtu a věku dětí, je nejen běžnou praxí, ale je i jednou z podmínek uvedených v RVP PV (viz kapitola 7.1 Věcné podmínky).

Vhodnost hraček a didaktických pomůcek, které již mateřské školy mají, dokážou zkušenosti učitelé posoudit. Pokud by si nebyli jisti s určením některých stavebnic s malými částmi, které by děti mohly např. vdechnout nebo pozřít, je vždy výhodnější takový druh hračky nabízet až starším dětem. Navíc je také možné si informace o dané hračce vyhledat na internetu.

Školní zahrady bývají vybaveny rozličnými herními, relaxačními a sportovními prvky, které jsou určeny pro různé věkové kategorie předškolních dětí. Důležité je zajistit využívání pouze odpovídající-

ho zahradního vybavení školy (prolézačky, skluzavky a další prvky) vzhledem k věku dětí.

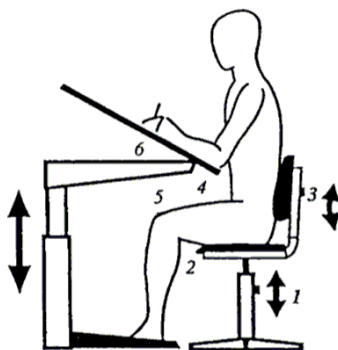
Se vzrůstem dětí souvisí i požadavek na vhodný sedací nábytek pro děti, který zohledňuje menší tělesnou výšku dvouletých dětí, podporuje správné držení těla při sezení, je bezpečný a stabilní. Ergonomické parametry školního nábytku upravuje vyhláška č. 410/2005 Sb. (viz obrázek 1 a Příloha 1) a dále je upraveno ČSN EN 1729-1.

Správná velikost židle a stolu

Správná velikost židle a stolu významně ovlivňuje držení těla. Ideální jsou nastavitelné rozměry u židle i stolu, které pak mohou provázet dítě po celou dobu jeho růstu.

Jaké jsou zásady při výběru správného nábytku:

- **Stabilita a bezpečnost židle.** Nejlépe ji zajišťuje pětiramenná podnož.
- **Výška sedací plochy židle.** Při sedu s oporou v bedrech se dítě musí dotýkat celou plochou chodidla podložky, optimální úhel v kyčli je 90° až 120° (1).
- **Hloubka sedací plochy židle.** Mezi přední hranou sedací plochy, která je zaoblená, a podkolenní jamkou musí zůstat mezera 5 – 10 cm (2).
- **Zádová opěra židle.** Dolní část zádové opěry má podepírat horní okraj pánve, horní část opěry má sahát k dolnímu úhlu lopatky (3).
- **Výška stolu.** Pracovní deska stolu by měla dosahovat při vzpřímeném sedu k ohbí loktů (4).
- **Výška prostoru pro nohy.** Měl by být zachován dostatečný prostor pro nohy mezi stehny a deskou stolu, cca 10 – 20 cm (5).
- **Sklon pracovní desky.** Stupeň nastavení volíme podle činnosti. Při čtení 35°, při psaní 10 – 16° (6).

Obrázek správného sedu na židli (knížka).

Obrázek 1 ● Správná velikost židle a stolu (převzato z: Fárová, H., Filipová, V., a Kratěnová, J. Cvičení pro děti při vadném držení těla (brožura). Praha: Státní zdravotní ústav, 2003. 12 s. Bez ISBN.)

Prostředí musí být takové, aby poskytovalo dostatečný prostor pro volný pohyb i hru dětí a zároveň bezpečí a klid pro odpočinek v průběhu celého dne, jak je uvedeno v RVP PV.

Nezbytné bude vyčlenit prostor (skříň) pro ukládání individuálních hygienických potřeb dětí (pleny, vlhčené ubrousky apod.).

1.4 Organizace vzdělávání

Z hlediska organizačního zajištění efektivního edukačního procesu je třeba umožnit dětem zejména individuálně přizpůsobený adaptační režim, dostatek času na veškeré aktivity včetně převlékání a stravování a zohlednění (v souladu s právními předpisy) optimálního počtu dětí ve třídě mateřské školy. Organizace vzdělávání a plánování činností v mateřské škole vychází z RVP PV, ovšem akcentuje i potřeby a zájmy dětí a musí vyhovovat také jejich individuálním vzdělávacím potřebám a možnostem. Ředitel školy při stanovování režimu dne postupuje podle následujících právních předpisů.

Ve vyhlášce o předškolním vzdělávání se s účinností od 1. září 2020 stanoví, že ve třídě, ve které se vzdělávají pouze děti od dvou do tří let, může být nejméně 12 a nejvíce 16 dětí. Dále je stanoveno, že mateřská škola, která má tři a více tříd, v případě odpovídajícího počtu dětí (viz předchozí věta) vždy upřednostňuje zřízení samostatné třídy.

V § 2 odst. 6 vyhlášky o předškolním vzdělávání (s účinností od 1. září 2020) se stanoví, že za každé ve třídě zařazené dítě mladší tří let se do doby dovršení tří let věku dítěte nejvyšší počet dětí ve třídě (což je 24) snižuje o dvě děti. Takto lze snížit nejvyšší počet dětí ve třídě nejvýše o šest. V dalším ustanovení (§ 2 odst. 7 vyhlášky o předškolním vzdělávání) je upraveno snižování počtu dětí ve třídě s ohledem na děti s přiznanými podpůrnými opatřeními. Pokud je dítě mladší tří let zároveň s přiznaným podpůrným opatřením, snížení nelze uplatnit zároveň pro obě varianty. Pokud je takové dítě ve třídě mateřské školy, snižuje se celkový počet dětí pouze o dvě (nikoli o čtyři).

V souladu s § 165 školského zákona jsou organizace školy a podmínky jejího provozu zcela v kompetenci ředitele školy.

1.4.1 Denní režim dítěte

V souladu s psychomotorickým vývojem dítěte je třeba již od nejútlejšího věku zvykat dítě na pravidelný denní režim. Jeho neustálým dodržováním se u dítěte vytváří řada podmíněných reflexů (dynamických stereotypů, návyků), které pak u něj usnadňují jeho další

výchovu a vývoj. V praxi to znamená, že **dítě má mít pravidelnou dobu jídla, spánku a hry.**

Při nastolování denního režimu je třeba dítěti velmi intenzivně projevovat vstřícnost, lásku a pocit bezpečí – nejprve častým tělesným kontaktem – doteky, hlazením, mazlením, chováním, později projevy pozornosti, pochvalou a také chováním. I starší děti vyžadují objetí, pohlázení a poskytnutí emoční odezvy.

Tyto neustále prožívané pocity jistoty a bezpečí a citového zázemí spolu s posilováním citové výbavy dítěte jsou důležité pro jeho další život. Rodiče, spolu s učitelkami v mateřské škole, se musí dítěti věnovat tak, aby se dokázali vcítit do jeho potřeb (včetně náročného adaptačního období nástupu dvouletého dítěte do mateřské školy), což vyžaduje hodně trpělivosti, tolerance a času.

Nastavení pravidelného a funkčního režimu v rodině napomáhá v důsledku i začlenění dětí do kolektivu mateřské školy, který bude vyhovovat všem členům rodiny. Z tohoto důvodu je nutné nastavit dítěti **pravidelnou dobu spánku, jídla, hraní, vycházek a pohybové aktivity, ale také určitý čas, který bude trávit s rodiči.** Ten se nabízí např. k večeru, kdy se většinou rodiče vrací domů. Tehdy je vhodné zařadit hodinu hraní si s dítětem, starší děti pak velice rády sdělují, co se během dne událo, očekávají ocenění a pochvalu od rodiče, kterého celý den neviděly. Pro děti jsou takto strávené rodinné chvíle velmi příjemné a postupně se z večerního posezení stane první rituál, na který se děti vždy nesmírně těší. Pasivně strávený čas u televize je vhodné nahradit vyprávěním, společným zpěvem nebo četbou pohádek a příběhů.

Záleží samozřejmě na zvyklostech rodiny, jak konstruuje denní režim svých dětí. Je však třeba si uvědomit, že není ani tolik podstatný počet hodin strávených s dítětem, ale kvalita společně stráveného času. **Mnohdy jedna účelně využitá hodina dá dítěti mnohem víc, než celý den.** Během těchto aktivit vždy vycházíme z aktuálních psychomotorických dovedností dítěte, ty u nich posilujeme a podporujeme a postupně přidáme a rozvíjíme další. Později v závislosti na intenzivnějším zájmu dítěte o určitou aktivitu (modelování, kres-

lení, zpěv, hra na hudební nástroj, sport apod.) je třeba režim rodiny upravit, zvláště jsou-li v rodině další děti.

Pravidelný režim v rodině je tedy bezpochyby základním výchovným opatřením. Je třeba jej postupně upravovat podle stáří dítěte, jeho individuálních zvláštností a také roční doby.

Je nezbytné, aby jeho návyky a projevy byly v souladu se životem jeho prostředí, aby se s ním nedostávaly do konfliktu, čímž by se narušily citové vztahy dítěte k okolí.

Důležité aspekty denního režimu dítěte:

- dostatečný a pravidelný spánek,
- vyvážená a pestrá strava, podávaná ve stejnou dobu 5× denně,
- pravidelný a dostatečný pobyt na čerstvém vzduchu,
- pohybová aktivita přiměřená schopnostem dítěte, je třeba se vyvarovat srovnávání dětí s jinými dětmi, naopak podporujeme dítě v tom, co umí, a tím posilujeme a upevňujeme jeho sebevědomí,
- podpora zájmu dítěte i o jiné kompenzační činnosti klidnějšího charakteru – kreslení, modelování, spontánní hra, zpívání, hra na hudební nástroj,
- vyplňování času dítěte s ohledem na jeho aktuální zdravotní stav tak, aby nedocházelo k jeho přetěžování,
- průběžné posilování jeho sociálních kompetencí – přirozené učení, jak se chovat k dalším členům rodiny, jiným dětem a dospělým,
- vzhledem k věku dítěte průběžné posilování adekvátní kooperace s dalšími dětmi, členy rodiny a učitelkami v MŠ, přičemž druh a stupeň spolupráce se řídí jeho věkem a psychomotorickou dovedností, dítěti dává pocit uplatnění, po kterém touží.

Režim dne uzpůsobujeme časovému rozložení aktivit, odpočinku, stravování a ostatních činností během dne. Mezi hlavní obvyklé činnosti dvouletých dětí v mateřské škole zahrnujeme:

- ranní vstávání, oblékání, mytí, snídaneň,
- cesta do mateřské školy,
- spontánní hra,
- řízené aktivity – didaktické činnosti frontální, skupinové, individuální,
- příprava na přesnídávku, hygiena,
- přesnídávka,
- pobyt venku,
- hygiena,
- oběd,
- hygiena, klid na lůžku,
- hygiena, odpolední svačina,
- hry, zájmové činnosti, pohybové aktivity, pobyt na zahradě,
- odchod z mateřské školy,
- hygiena, obvyklé domácí aktivity,
- hygiena, večere,
- společně strávené chvíle s rodiči, vyprávění, čtení knížek,
- spánek.

1.4.2 Životospráva, stravování

V oblasti životosprávy je vhodné zvážit úpravu denního režimu (zejména v souvislosti s individuální potřebou aktivity, odpočinku nebo spánku jednotlivých dětí).

Při přijetí dítěte do mateřské školy stanoví ředitel mateřské školy po dohodě se zákonným zástupcem dítěte způsob a rozsah stravo-

vání dítěte, a to tak, aby se dítě, je-li v době podávání jídla přítomno v mateřské škole, stravovalo vždy. To znamená, že má nárok na stravování formou přesnídávky, oběda a svačiny, a to v souvislosti s délkou dohodnutého pobytu v mateřské škole.

Z hlediska hygienických požadavků se školní stravování řídí stanovenými výživovými normami a rozpětím finančních limitů na nákup potravin (vyhláška č. 107/2005 Sb., o školním stravování). Vyhláška upravuje např. organizaci školního stravování, rozsah služeb, úplatu za školní stravování, v přílohách jsou pak stanoveny výživové normy pro školní stravování a finanční limity pro nákup potravin. Ve vyhlášce je stanovena průměrná měsíční spotřeba vybraných druhů potravin na strávnicka a den v gramech. Děti mladší tří let jsou zařazovány do skupiny strávníků (tři až šest let) uvedené v Příloze č. 1 vyhlášky o školním stravování.

1.5 Spolupráce se zákonnými zástupci dětí

Vzhledem k nízkému věku dětí od dvou do tří let je spolupráce s jejich zákonnými zástupci naprosto zásadní. Vstřícný, důvěryhodný vztah mezi zaměstnanci školy, rodiči i dítětem i celkové klima MŠ je nezbytné pro dobrou adaptaci dvouletého dítěte v MŠ. Pro zdárnou adaptaci dítěte má kladný vliv adaptační režim, jehož konečná podoba záleží na rozhodnutí ředitelství MŠ. Jako příklad dobré praxe můžeme uvést např. adaptační plán MŠ U Stromu, Praha 13 (Splavcová a kol., 2018). Možnost umístit dítě do mateřské školy napomáhá k souladu rodinného a pracovního života jeho zákonných zástupců.

1.5.1 Psychosociální podmínky

Mateřská škola je pro dítě ve věku od dvou let zpravidla první institucí, kde přichází do kolektivu vrstevníků, kde se vzdělává. V adaptačním režimu je důležitá provázanost režimu mateřské školy s režimem v rodině. Děti by se měly cítit v prostředí mateřské školy dobře, spokojeně, jistě a bezpečně (umožněno používání specifických osobních pomůcek pro zajištění pocitu bezpečí a jistoty). Zásadní je však pro zajištění zmíněných podmínek aktivní budování vztahů a spolupráce s rodinou.

Předškolní období je zásadní pro utváření celoživotních návyků, respektování pravidel a norem. Ve věku dvou let je dítě zpravidla připraveno tyto aspekty rozeznávat a přijímat. Potřebuje stálý, pravidelný denní režim (dostatek času na realizaci činností, úprava času stravování), více klidu (prostor k odpočinku během dne), více individuální péče (vzdělávací činnosti realizované důsledně v menších skupinách či individuálně), srozumitelná a jednoduchá pravidla a řád, určující mantinely jeho jednání. Další úprava psychosociálních podmínek vychází z platného RVP PV.

1.5.2 Očkování dětí

Pravidelné očkování dětí (dle očkovacího kalendáře) je hrazené státem. V souladu s § 50 zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, se stanovuje, že poskytovatel služby péče o dítě v dětské skupině a dále právnická osoba nebo podnikající fyzická osoba, která provozuje v provozovně živnost nebo v případě právnické osoby též jinou činnost, v jejíž náplni je péče o děti do tří let věku, nebo mateřská škola, s výjimkou zařízení uvedených v § 46 odst. 4 věty druhé a zařízení, do nichž je docházka povinná, mohou přijmout pouze dítě, které se podrobilo stanoveným pravidelným očkováním, má doklad, že je proti nákaze imunní nebo se nemůže očkování podrobit pro trvalou kontraindikaci.

Tyto skutečnosti, potvrzené praktickým lékařem pro děti a dorost, dokládá zákonný zástupce dítěte řediteli mateřské školy. Rozhodující pro přijetí dítěte k předškolnímu vzdělávání je aktuální stav proočkovanosti dítěte v době rozhodnutí ředitele školy ve správním řízení. Zásadní je tedy informace, kterou uvede praktický lékař pro děti a dorost v žádosti o přijetí k předškolnímu vzdělávání (či evidenčním listu dítěte). Vzhledem k tomu, že ředitel školy není kompetentní k posouzení počtu či složení jednotlivých vakcín, uvádí praktický lékař pro děti a dorost vždy informaci o tom, zda je, či není dítě vzhledem ke svému věku očkováno řádně dle očkovacího kalendáře České republiky (viz příloha č. 5).

Citovaná a další doporučená literatura

Fárová, H., Filipová, V., a Kratěnová, J. *Cvičení pro děti při vadném držení těla* (brožura). Praha: Státní zdravotní ústav, 2003. 12 s. Bez ISBN.

Informační materiál ke vzdělávání dětí od 2 do let [online] [cit. 2019-10-12]. Dostupné z <http://www.msmt.cz/file/39798/>

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání [online] [cit. 2019-10-12]. Dostupné z <http://www.msmt.cz/file/39793/>

SPLAVCOVÁ, H., a kol. *2leté a 3leté děti v mateřské škole*. 5., aktualiz. vyd. Praha: Raabe, 2018. 108 s. ISSN 2570-6888.

Vyhláška č. 107/2005 Sb., o školním stravování, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 23/2008 Sb., o technických podmínkách požární ochrany staveb, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 246/2001 Sb., o stanovení podmínek požární bezpečnosti a výkonu státního požárního dozoru, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 268/2009 Sb., o technických požadavcích na stavby, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 133/1985 Sb., o požární ochraně, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 179/2006 Sb., o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání a o změně některých zákonů (zákon o uznávání výsledků dalšího vzdělávání), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 185/2001 Sb., o odpadech, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

2 / PSYCHOLOGICKÝ POHLED NA DVOULETÉ DÍTĚ

2.1 Specifika hry dvouletých dětí

Hra je jednou z nejpřirozenějších aktivit a jedním z nejdůležitějších elementů dětství. Bez hraní her si lidský život nedokážeme představit. Jde o aktivitu, bez níž by nemohl zdravě probíhat fyzický ani psychický vývoj lidského jedince. Hra přitom není ničím novým ani ničím typicky lidským. Určité znaky hry je možno rozpoznat také ve zvířecí hře. I zvířata dodržují určitá pravidla, provádějí stanovené rituály a očividně prožívají uspokojení při svých hravých aktivitách (srov. Kirchner, 1995, in Anonym, 2013). Hra v pravém slova smyslu je dobrovolnou a svobodnou činností (Fixl a kol. 1980), přičemž ji dítě nerealizuje vědomě proto, aby se něco naučilo, ale věnuje se činností, které jej zajímají, těší či uspokojují jeho zvědavost, a teprve následně se prostřednictvím hry něco naučí a získá zkušenosti (Kořátková, 2005). Z toho logicky vyplývá, že dítě nepotřebuje hru plánovat a rozumět jí, aby bylo schopné z ní mít užitek. Díky tomu je hra aktivitou, která podporuje rozvoj osobnosti dítěte už krátce po narození.

Hraní si je v životě dítěte hluboce zakořeněno. Hrou nazývá Klüber (1991, in Wyrobnik, 2012, s. 217) řadu aktivit, které sahají od dětství až do dospělosti. „Hra je zábavná činnost, která má pro rozvoj dítěte velký význam. Představuje jednu ze základních forem učení a naplňuje řadu dětských potřeb, mezi něž patří např. komunikace,

družnost, soupeření, uznání, humor, radost nebo vtip.“ Vedle toho se vhodně zvolená nebo přirozeně probíhající hra podílí výrazně také na rozvoji myšlení, plánování a řešení problémů, podporuje rozvoj hrubé i jemné motoriky, rozvíjí a zjemňuje smyslové vnímání, fantazii, paměť a řeč. Skrze hru dítě poznává jak sebe samo, tak i svět, který jej obklopuje, a připravuje se nenásilně a přiměřeně svému věku na zvládnutí budoucích nároků. Právě hra je aktivitou, při níž dítě získává jedny z prvních sociálních zkušeností. Ve hře se totiž nesetkává pouze s materiálem, ale také s dalšími spoluhráči, partnery či soupeři, díky čemuž poznává různé modely sociální interakce a rozvíjí potřebné schopnosti, mezi něž patří např. schopnost domlouvat se, ustoupit, formulovat svá přání, naslouchat, přebírat zodpovědnost, rozvíjet cit pro spravedlnost a přátelství, empatii a také morální citění (Klüber, 1991, in Wyrobnik, 2012). Podle Kienast (2005) je pro hru typická samoučelnost, kdy zvláště malé dítě jedná pro jednání samotné, často bez konkrétního cíle, dále je typická změna vztahu k realitě, díky níž dítěti nehrozí žádné reálné důsledky jeho chování, což mu dává možnost experimentovat, a pak také opakování a rituál, díky nimž probíhá samotné učení a rozvoj dítěte skrze upevňování. Jelikož je hra akcí, je pro ni zároveň typický určitý záměr, což znamená, že samotné akci předchází určité duševní dění.

Ačkoliv hra i hračka provázejí lidskou společnost skrze všechna vývojová období, nelze je považovat za něco statického. Současný vývoj moderních technologií, nové způsoby komunikace, změny ve společném trávení volného času v rodinách i v životním stylu vedou k tomu, že se hra stává důležitým fenoménem, kterému je třeba věnovat zvýšenou pozornost. V dnešní době přibývá dětí, které se učí ovládat mobilní telefony či tablety dříve, než začnou přirozeně navazovat kontakty se svými vrstevníky a rozvíjet komunikaci a kooperaci. Uspokojení plynoucí z individuální hry na elektronických zařízeních pak může vést k tomu, že pro dítě není navazování kontaktů s jinými dětmi tak lákavé, jelikož vyžaduje určitou aktivitu, přizpůsobení se či nutnost ustoupit, prohrát nebo přijmout v rámci společné hry méně atraktivní roli.

Ačkoliv mají děti tendenci být přirozeně aktivní a zvědavé, působením řady faktorů dnešní doby se stávají lenivějšími. Vedle vlivu

moderních technologií a časně získaných hracích návyků či návyku trávit čas pasivně se na tom podílí také strach či úzkost rodičů a nedostatek vhodného prostoru pro aktivní i hlučnější herní aktivity venku i uvnitř, a to jak v bytech, tak v mateřských školách. Svou roli zde hrají také nebezpečné ulice (hlavně ve větších městech a centrech měst), aktivní plánování volného času dětem, které nepodporuje rozvoj schopnosti dítěte samostatně se zabavit či si zvolit aktivitu podle svého momentálního rozpoložení a setrvat v ní dostatečně dlouho, nebo nedostatek času či nezáměr rodičů o dítě ve věku, kdy dává přednost hrám a aktivitám s dospělými. Typickým znakem dnešní doby je také nedostatek pohybu u velké části dětské populace. Ačkoliv mnozí dospělí sportují a posilují, řada dětí se o pohyb nezajímá, ačkoliv je důležitý obzvlášť v období vývoje pro správný růst, vývoj šlach, kostí i svalů, pro dobré prokrvení, ale i pro rozvoj vůle a vytrvalosti. Podle Nitsch a Hütter (2014) je učení se všemi smysly spojené s pohybem důležité pro utváření bohaté neurální sítě a prokrvení mozku. Běhání, klouzání, poskakování, lezení a plazení rozvíjí u dětí výdrž a koncentraci, zlepšuje koordinaci pohybů a rozvíjí také schopnosti, díky nimž jsou děti sebevědomější a sebejistější. Vedle toho se děti skrze pohyb a hru učí vnímat signály a potřeby svého těla (srov. Klüber 1991, in Wyrobnik, 2012).

Nadměrné využívání technologií, nedostatek pohybu, snadné dosažení úspěchu bez vynaložení větší námahy, ale i izolovanost při hře jsou nebezpečné tím, že v jejich důsledku dochází k jednostrannému rozvoji, při němž bývá opomíjena komunikace, spolupráce, kreativita, sociální dovednosti i rozvoj vůle, sebeovládání, vytrvalosti a frustrační tolerance. Psychickému vývoji dětí neprospívá také materiální nadbytek. Děti, které mají velké množství hraček, jsou ochuzeny o prožitek, kdy po něčem touží, čekají na to, váží si toho a získají k tomu vztah. Také stále organizování volného času a nabízení nepřeborného množství podnětů a aktivit vede k tomu, že děti ztrácejí schopnost si vymýšlet vlastní aktivity a rozvíjet tak přirozeným způsobem svou kreativitu, fantazii či schopnost plánování. Shrneme-li to, je zvláště v době, kdy média pronikají do různých oblastí života a dítě je v pokušení jen mačkat knoflíky, velmi důležité, aby si děti samostatně a kreativně hrály a aby byly aktivity, které jsou jim

v mateřských školách nabízeny, promyšlené s ohledem na věk dětí, jejich vývojovou vyzrállost, ale i s ohledem na oblasti, které je třeba u konkrétního dítěte rozvíjet.

V odborných článcích či publikacích vývojových psychologů i pedagogů bývají popisována různá stádia, jimiž dítě v průběhu svého vývoje při hře prochází. Zatímco Piaget ve své teorii hry rozlišuje hry procvičovací, symbolické a hry s pravidly (Klüber, 1991, in Wyrobnik, 2012), Einsiedler (1991, in Wyrobnik, 2012) popisuje hry psychomotorické, fantazijní a hry s rozdělením rolí, stavební hry a hry s pravidly. U jiných autorů se setkáme s dělením zcela jiným. V různých publikacích se setkáváme s hrami zaměřenými na rozvoj určité konkrétní aktivity, např. na rozvoj motoriky, řeči, autonomie, emočního vývoje a socializace, kognitivních schopností, smyslového vnímání, hudebního, sociálního či estetického cítění, symbolického myšlení apod. Vedle toho existují hry seznamovací, hry na rozvoj spolupráce, hry určené pro vnitřní prostředí, hry do přírody, hry organizované, didaktické i hry, při nichž je dítěti ponechána co největší volnost. Domníváme se, že vytvoření jednotného a vše obsahujícího systému, v němž by byly herní aktivity jednoznačně rozděleny, je nereálné, jelikož ve většině herních aktivit dochází stejně k tomu, že jsou rozvíjeny různé schopnosti a kompetence současně a jakákoliv snaha o jejich ohraničení je snahou umělou. Navzdory tomuto tvrzení ovšem považuji za nutné, aby pedagogičtí pracovníci, kteří s dětmi pracují, promýšleli, jaké schopnosti a kompetence potřebují u dětí rozvíjet, a tomu výběr her a aktivit přizpůsobovali.

Důležitější než samotná snaha o rozdělení her do určitého systematicky uspořádaného rámce je znalost vývojových specifíků dětí v určitém věku. Ačkoli existují velké rozdíly mezi dětmi stejného věku v tom, co jsou schopny zvládnout, co umí, jak komunikují apod., určitá základní specifika vývoje jsou jim společná, což platí i pro oblast hry. Mateřské školy v České republice byly dlouhou dobu zaměřeny především na výchovu a vzdělávání dětí předškolního věku, tj. od věku tří let do nástupu do školy. Pro děti tříleté a starší bylo pořizováno vybavení většiny školek, bylo pro ně plánováno personální obsazení pedagogického dozoru, nakupovány hračky, vydávány odborné i prakticky orientované publikace, plánovány aktivity i ča-

sový harmonogram dne. S narůstajícím počtem dětí mladších tří let v mateřských školách se ukázala také nutnost přizpůsobit podmínky v nich mladším dětem a měnící se situaci.

Zatímco předškolní děti od tří let jsou podle Ericksona ve vývojovém období, v němž je typická iniciativa, a jsou vývojově připravené na tzv. kooperativní, společnou hru, při níž si určují role, děti kolem druhého roku života jsou ještě ve vývojovém období batolete, v němž se teprve postupně učí samostatnosti, odpoutávají se často ještě nesebe od mateřské osoby a upřednostňují hru s dospělými před hrou s vrstevníky. Podle Ericksona je hlavním vývojovým cílem tohoto období rozvíjení autonomie, což znamená rozvoj samostatnosti a projevování vlastní vůle a individuality. Kolem dvou let začínají děti teprve navazovat vztahy k ostatním dětem svého věku. Tyto vztahy však zůstávají dlouho ve stínu vztahů k dospělým či např. starším sourozencům. Vzájemná interakce dětí je v tomto věku zprvu omezena na krátké výměny pozornosti, tahanice o různé věci, ale také podávání hraček jiným dětem (Vágnerová, 2005). Pro dvouleté dítě je typická tzv. paralelní hra, při níž si děti hrají vedle sebe, pozorují se navzájem, napodobují své chování, ale v pravém slova smyslu spolu nekooperují, nedomlouvají se na průběhu hry a nedodržují pravidla. Dítě v tomto věku je silně egocentrické a ve svém vývoji zatím nedospělo k tomu, aby si bylo schopné uvědomit, že jiné děti mají jiné představy, pocity, potřeby či názory. Hra má v budoucnosti mimo jiné přispívat k tomu, aby dítě svůj egocentrismus opouštělo, k čemuž začíná docházet při tzv. sdružující hře, kde si děti sice hrají vedle sebe, ale už spolu začínají komunikovat (srov. Svobodová a kol., 2010). Při paralelní hře často v důsledku toho dochází ke konfliktům, kdy dítě prosazuje neuvědoměle své touhy (např. touhu po určité hračce) na úkor zájmu ostatních. Podle Andersen (2002) nemá hra batolat ještě fiktivní charakter, dítě při ní neuniká ve fantazii z reality. Panenka je panenkou, ne miminkem. Hrající si dítě se nestylizuje do žádné role, pouze napodobuje odpozorované chování. Mezi druhým a třetím rokem realizují děti části chování, které jsou jakýmsi předchůdci budoucí fiktivní hry. Např. krmení panenky je základem budoucí hry na maminku a dítě. Tato hra je však zatím bez logických souvislostí. Dítě pouze napodobuje určité chování v jed-

notlivých sekvencích, jež na sebe nenavazují. Příkladem je utírání panenky ručníkem a její následné koupání ve vaničce.

Dalším přirozeným vývojovým faktorem, který dítě omezuje ve společných aktivitách s ostatními, staršími dětmi, je motorická neobratnost, nepříliš rozvinutá řeč (průměrně 150–200 slov s velkými individuálními rozdíly), neschopnost vnímat symbolický význam slov, závislost na matce či jiné dospělé osobě, přirozená fáze vzdo-ru, neschopnost odložit uspokojení a empaticky reagovat na potřeby druhých, žárlivost, ale třeba i rychlejší unavitelnost a menší míra soustředění, než je tomu u starších dětí. Ačkoliv mají i dvouleté děti přirozenou tendenci hrát si, je na dospělých, aby jim k tomu přichystali vhodný prostor, materiál, příležitosti a často i prvotní impuls či průběžnou kontrolu a podporu. Pro dítě v tomto věku je vývojově mnohem přirozenější a vhodnější spontánní aktivita než společné didaktické hry a řízená činnost. Přitom je nezřetelná hranice mezi tím, kdy si dítě hraje, kdy jen něco pozoruje, je zvědavé, experimentuje či se dožaduje pozornosti. Mnohé činnosti dvouletého dítěte, které mohou být z pohledu dospělého nedůležité či nezajímavé, jsou pro rozvoj osobnosti dítěte, jeho učení a poznávání světa významné. Pro pracovníky s dětmi kolem druhého věku života je důležité vědět, že i dítě, které se přímo nezapojí do řízené činnosti, ale pozoruje ji, je v ní zapojeno přiměřeně svému věku a svým potřebám. Vedle toho ovšem potřebuje dostatek času na vlastní spontánní aktivity.

Co se týče hry, je velmi důležité, aby dítěti zprostředkovávala prožitky úspěchu, aby si dítě při hře uvědomovalo své schopnosti. Vědomí toho, že dítě něco ví a něco umí, mu umožní přejít s klidem a sebestojitostí k dalším úkolům a činnostem (Klüber 1991, in Wyrobnik, 2012, s. 219, 220). Na tomto místě je důležité zdůraznit nutnost toho, aby dospělý dokázal dítě povzbuzovat a oceňovat bez srovnávání se staršími dětmi a jejich schopnostmi. Podle výše zmiňované autorky jsou „důvěra ve vlastní schopnosti a pocit sebevědomí hlavně v raném dětství závislé na tom, jak se dítě prožívá ve své tělesné schránce. Díky zkušenosti, které učiní se svým tělem, získává představu samo o sobě. Ve hře se učí, že jeho jednání má nějaký účinek. Tato zkušenost tvoří základ sebevědomí dítěte. [...] Děti mohou při hře beze strachu poznávat skutečnost a rozvíjet svou osobnost

díky pozitivním zážitkům.“ Ve hře se vedle toho učí také poznávat a zpracovávat své emoce – radost, strach, hrdost, smutek či vztek. Pro rozvoj budoucí vnitřní motivace dítěte je důležité neodměňovat dítě přímo za to, že si hraje, ale podporovat u něj prožitek ze hry jako formu uspokojení, vstupovat do hry dítěte, jež je zaujaté určitou činností, citlivě a co nejméně, dopřát mu spontánnost, dostatek času, prostoru i vlastní vůle. Nejen v mateřské škole je přitom dobré se držet pravidla „nabízet, ale nenutit“. Aby hra měla pro dítě opravdový přínos a zůstala pro něj příjemnou a lákavou aktivitou, které se oddá, je důležité zvláště v batolecím období mít na mysli fakt, že dítě potřebuje teprve pomalu a postupně dospět k tomu, že je třeba se přizpůsobovat ostatním, což může být v mateřské škole při velkém počtu dětí ve třídě a jedné učitelce po většinu dne často problematické.

Mezi druhým a třetím rokem se u dětí začíná postupně objevovat párová či skupinová hra, která je úzce propojena jak se sociálním vyzráváním, tak také s rozvojem řeči a rozumových schopností. Dítě se postupně přizpůsobuje požadavkům okolí, opouští své egocentrické vnímání světa, stále více tíhne k vrstevníkům, začíná se u něj objevovat symbolické myšlení, rozvíjí se u něj hrubá i jemná motorika a čím dál tím raději se zapojuje do společné činnosti s ostatními dětmi (tanec, zpěv, honička, společné stavění apod.). Tento vývoj je žádoucí jak pro dítě samotné, tak také pro celý systém fungování v mateřských školách. Než k němu ovšem dítě vlivem přirozeného vývoje i našeho a rodinného působení dozraje, je třeba mu dopřát takové herní aktivity, které odpovídají jeho potřebám, zájmům a vývojové úrovni. Jak bylo zmíněno výše, jde u dvouletých dětí o aktivity, které zatím postrádají pevná pravidla a nevyžadují spolupráci. Důležité je to, aby byly pro dítě samotné i jeho okolí bezpečné a přinášely mu uspokojení. Pro inspiraci přinášíme příklady aktivit vhodných pro děti kolem druhého roku života. Ačkoli jsme si vědomi faktu, že následující dělení her pro dvouleté děti je nedokonalé a schematické, jelikož většina her rozvíjí současně více schopností dítěte, považujeme je pro lepší orientaci za vhodné.

Hry rozvíjející hrubou motoriku

- Pohybové básničky, které je nutné stále opakovat. Děti napřed pouze napodobují, později se stále více zapojují, rozvíjí se tím jejich řeč, sociální kontakty, spolupráce i zapojení do řízených činností. Zpočátku se mohou držet kruhu, později za ruce. Příklady: Kolo, kolo mlýnský..., Dobrý den, dobrý den..., V těle spoustu kloubů máme... apod.
- Cvičení, při němž se pohybují a na zvukový signál si sednou do kruhu. Postupně přidáváme i druhý a třetí signál a učíme děti reagovat.
- Chůze vpřed či vzad po rovné či klikaté čáře nakreslené na zemi, popř. chůze po stopách, vyšlapaných ve sněhu či běhání po vyšlapaném chodníčku.
- Chůze po klikaté stužce či šňůrce položené na zemi, její přeskakování (přeskakujeme potůček, brodíme se potůčkem, jedeme autem po klikaté silnici).
- Jízda na odrážedlech, trojkolkách či malých koloběžkách se třemi kolečky.
- Průchod „tunelem“ (v podřepu či přikrčení, v zástupu s držením se kamaráda).
- Hra na vláček (držíme se kamaráda před sebou), vlak jede dopředu, couvá, houká, zastavuje a rozjíždí se na pokyn, vyhýbá se překážkám.
- Jedeme na kole (leh na zádech, nožky nahoru a šlapeme pomalu, rychle, do kopce, z kopce, odpočíváme).
- Hrajeme si na zajíčky (poskoky snožmo či na jedné noze).
- Překonáváme překážky, absolvujeme různé dráhy (podlézt, přelézt, prolézt, obíhat).
- Kutálení velkého míče mezi kužely, židličkami, kostkami.
- Hra na honěnou, tanec, cvičení či plavání.
- Kopání do branky, házení či chytání míče.

- Hra na prolézačkách, procházky, vezení písku.
- Hry s autíčky, kočárky či velkými kostkami.
- Sebeobsluha.
- Vlášek, autíčka (dráha, koberec).
- Pinkání s nafukovacími balónky.
- Vaření polévky pro skřítky (kruh z lana na zemi, popř. obruč, a děti plní úkoly – do polévky pro skřítky dáme vařit něco červeného, velkého jako tvá ručička, hladkého, drsného apod., děti hledají vhodné předměty a nosí je do kruhu).
- Cvičení s listem ze stromu (nosíme jej pod paží, pod bradou, na zádech, foukáme do něj apod.).
- Novinové koule (zmačkají novinový papír a strefují se do nějakého prostoru, otvoru, kruhu, předmětu apod.).

Hry na rozvoj jemné motoriky

- Čmárání.
- Navlékání velkých korálků.
- Přelévání tekutiny, přesypání písku.
- Třídění věcí podle tvarů, barev apod.
- Stavění věže, stavebnice (věž můžeme stavět s dětmi společně, každé má tři barvy a my ukazujeme, jakou barvu dát naspod, která bude na ní a která úplně nahoře).
- Šroubování víček na hrdla lahví různých tvarů a velikostí.
- Věšení kolíčků na šňůru (popř. věšení „prádla“).
- Zatloukání kolíků.
- Sebeobsluha.
- Skládání kaštanů, kamínků či barevných vršků z PET lahví na předkreslenou předlohu (domeček, zvířátko, sluníčko apod., a to buď bez ohledu na barvy, nebo podle barev na předloze).

Hry na rozvoj rozumových schopností, pozornosti, paměti a řeči

- Puzzle (klasické s několika dílky, nebo hledání a přiložení druhé poloviny zvířátka, ovoce, předmětu, barevné tečky apod. k té polovině, kterou má dítě v ruce). Tuto aktivitu je možno udělat jak statickou (u stolečku), tak i pohybovou, kdy děti běhají po místnosti a druhou polovinu obrázku hledají.
- Řazení věcí podle velikosti, barev, tvarů.
- Hledání stejných dvojic v košíku (zvířátka, obrázky, dvojice čehokoliv, přiřazování obrázku mláděte k mamince).
- Plnění příkazů – např. přines mi pejska, přines něco červeného v modrém kelímku.
- Hledání schovaných předmětů ve třídě (hračka, malá lepítka, tikající budík apod.).
- Pexeso s obrázky otočenými nahoru.
- Básničky, písničky, říkadla.
- Hry na to, jak dělají zvířátka (s obrázky, nahrávkami apod.).
- Hraní loutkového divadla či divadla s maňásky s navazujícími aktivitami (pohádka o veliké řepě – kdo stál za dědečkem, kdo za babičkou, jak dělají zvířátka, která vystupovala v pohádce apod.).

Hry podporující emoční vývoj

- Kartičky se základními emocemi – radost, smutek, vztek, strach, pojmenování a ukázání, jak na danou reakci reagovat (společný smích, pohlazení, pofoukání, chycení za ruku apod.).
- Kartičky se situacemi – šlápnutí na nohu, vylití čaje, přijetí dárku, žádost o něco apod. a ukázání, jak se zachovat (poprosit o prominutí, poděkovat, poprosit, počkat...).
- Uděláme někomu radost – popřejeme k narozeninám, obrázek pro maminku či nemocného kamaráda.

Hry na rozvoj hudebního vnímání

- Hra na tělo (tleskání, dupání).
- Hra na jednoduché hudební nástroje.
- Tanec a cvičení na hudbu.
- Na zvířátka. Učitelka v kruhu s bubínkem vypráví příběh o zvířátkách. Některá hop-sa-jí, některá lé-ta-jí, některá se pla-zí, některá pla-vou (děti napodobují pohyb do rytmu, popř. tleskají do rytmu, ťukají na paličky či na bubínky, které si v kruhu půjčují).
- Na papírový déšť. Děti si do krabice či koše natrhají na kousky novinový papír či papír z časopisů a když hraje hudba, vyhazují papírky do vzduchu, protože „prší“. Když hudba umlkne, ustanou v pohybu, zkamení.
- Bubnování dešťových kapiček. Učitelka či dítě v kruhu má bubínek a bubnuje podle toho, jak padá déšť – slabě, silněji, pomalu, rychleji... Děti tento zvuk poslouchají a napodobují na své bubínky či paličky, které si v kruhu střídají.

Hry na rozvoj smyslového vnímání

- Hledání schované hračky v místnosti či venku.
- Rozlišování barev (třídění kostek, vršků od PET lahví, kolíčků, šátků).
- Ochutnávání ovoce se zavázanýma očima, popř. jídel s označováním „slaný“, „sladký“, „kyselý“, „hořký“ (učit postupně).
- Poznávání zvuků se zavázanýma očima.
- Sluchové pexeso – krabičky vydávající různé zvuky, dítě hledá dvě stejně znějící.
- Hmatové pexeso – různé předměty v pytli, dítě hmatem hledá dva stejné předměty a vytahuje je ven.
- Běhání v ranní rose, chůze po jehličí či různém povrchu (možno i se zavázanýma očima).
- Hraní si ve větru – s šátky, papírky apod.

- Hry s kostkami ledu – co se děje, když ji držím na dlani, když si s ní přeježu po předloktí, když se přes ni dívám proti světlu, když ji olíznu.

Hry napodobující činnost dospělých

- Zametání, hrabání listí (nářadí pro děti), úklid (hraček).
- Vaření, pečení, prostírání stolu, zalévání apod. (skutečné vybavení, popř. dětská kuchyňka, hračky).
- Vožení panenky v kočárku, její příkrývání, ukládání, krmení apod.
- Stavění a montování (nářadí pro děti).

Hry v přírodě

- Pouštění „lodiček“.
- Házení šiškami.
- Přebrodění potůčku.
- Hledání zvířátek (ptáci v lese, motýli, žížaly).
- Procházka v dešti.
- Hledání barviček (kdo najde něco červeného).
- Určování počasí pomocí obrázků (svítí sluníčko, na nebi jsou mraky, prší, sněží, fouká vítr).
- Hledání fáborků, šipek, kostek apod.
- Hrátky s vodou (zalévání, stříkání, voda v pískovišti apod.).
- Hrátky se sněhem (dělání stop, andělíčků, koulí apod.).

2.2 Kresba dvouletých dětí

Dvouleté dítě nekreslí stejně jako dítě tříleté. Každému věku odpovídá specifický typ kresby. Dětské kresby procházejí stadii, která těsně souvisejí s vývojem intelektu dítěte. Vývojová stadia dětské kresby přehledně shrnul Davido (2001, s. 21–24):

Období skvrn

Do této skupiny patří děti do jednoho roku, kdy vytvářejí skvrny. V tomto věku ale rodiče svým dětem tužku do ruky většinou nedávají. Pokud se rodič rozhodne vyzkoušet kreslířské schopnosti svého dítěte, je nutné, aby na dítě dohlížel a kontroloval je.

Stadium čmáranic

Objevuje se po prvním roce života dítěte. Obvykle dítě čmárá všemi směry, bez pozvednutí tužky, a tvoří na papíře různé čáry. Tyto čmáranice se pak v dětské kresbě objevují přibližně do dvou let. Pozorujeme neobratné a velmi osobité pohyby. Už toto stádium nám může leccos poodhalit. Silné čáry, zabírající mnoho místa, kreslí děti, které jsou spokojené a šťastné. Dítě, jež je nevyrovnané, o tužku přestane mít brzo zájem. V tomto stadiu se ale dítě všemu učí, tak bychom neměli dělat předčasné závěry.

Stadium čarání

Vyskytuje se okolo druhého roku. Dítě v průběhu kreslení často mění svůj prvotní nápad a kresbu většinou ani nedokončí. Někdy projeví svůj úmysl až na konci kreslení, jedná se o náhodný realismus, kdy dítě svou kresbu nakonec pojmenuje podle okamžitého nápadu. Později, mezi druhým a třetím rokem, hovoříme o tzv. nezdařeném realismu, kdy dítě napodobuje písmo dospělých kreslením uzavřených smyček.

Hlavonožci neboli univerzální postavy

Přibližně ve třech letech dítě snáze ovládá kreslení a jeho kresby nám ukazují nějaký obsah. Tento věk je typický pro postavy hlavonožce, kdy dítě zobrazí tělo kolečkem (postava a hlava zároveň) a k němu připojí čtyři čárky (ruce a nohy). S přibývajícím věkem dítěte se do obrázků dostává více podrobností – v kroužku nakreslí oči, pusu a pupík, vše ve tvaru puntíku nebo malého kola.

Okolo pátého a šestého roku se v dětských kresbách objevuje snaha o výstižnější zobrazení trupu dalším kruhem. Tělo je vždy nakresleno zpředu a paže jsou napojeny k trupu v rozdílné délce.

V šesti letech dítě nakreslí tělo kompletně i s končetinami. Projektuje do postavy sebe samo a kreslí si podle toho, v jakém citovém rozpoložení se nachází.

Ačkoli pro dětskou kresbu byla v odborné literatuře definována vývojová stadia, v úrovni kresby dvouletých dětí se setkáváme s individuálními rozdíly, které jsou vedle vývojové vyspělosti a zájmů konkrétního dítěte ovlivněny především tím, jak se rozvoji jemné a hrubé motoriky dítěte věnují dospělí osoby, které mají dítě v péči, a také tím, jaké má dítě pro danou činnost vrozené předpoklady. Zatímco v kresbě předškolních dětí se již výrazněji odráží úroveň jejich psychomotorického vývoje, psychického rozpoložení i péče, které se jim v této oblasti dostalo, u dvouletých dětí nebývají tyto rozdíly výrazné. Dá se říct, že hovořit u těchto dětí o kresbě v pravém slova smyslu, je poněkud nadnesené. Podle Vágnerové (2006) zachází většinou dítě na začátku batolecího věku s tužkou jako s ostatními předměty (tluče s ní o stůl, mává s ní) a postupem času se pokouší o první tahy na papíře, které jsou většinou nahodilé a často přesahují plochu papíru. Před dosažením druhého roku života se pokouší o napodobení čáry provedené dospělým, přičemž nedodržuje její směr. Kolem druhého roku se snaží napodobit i směr čáry nebo kruhové pohyby a kolem třetího roku života napodobí kruh podle předlohy či křížek, když mu ukážeme, jak jsme jej udělali. Jde o přípravné stádium čmárání a elementárních kreseb.

Při plánování výtvarných aktivit a snaze o rozvoj dětské kresby je důležité vycházet z výše popsané vývojové úrovně dvouletého dítěte a přizpůsobit tomu jak výběr materiálu, tak nabízené techniky. Rozvoj výtvarných schopností dítěte by měl být zaměřen (nejen) v této fázi především na poznávání různých materiálů (tužka, fix, voskovka, uhlí, křída, voda, hlína, plastelína, přírodniny, lepidlo, prstové a vodové barvy apod.), na uvolňování celé paže a jednotlivých kloubů na ní, na experimentování, na volnost a radost z tvoření a experimentování. Dítě by nemělo být omezeno papírem formátu A4, ale je vhodné využívat velkých ploch, např. balicího papíru, chodníku, tabule, pískoviště apod. Obzvláště v tomto věku je důležité dbát zvýšené opatrnosti, co se týče bezpečnosti dětí, a dohlížet na to, aby

děti pracovaly co nejvíce s nezávadným a bezpečným materiálem a nevhodný materiál neochutnávaly, nešermovaly s tužkami, neházely pískem apod. Velmi oblíbená jsou v tomto věku i razítka, a to jak ta klasická, tak obtiskování přírodnin či rozkrojené zeleniny apod.

Hlavním cílem výtvarných činností s dvouletými dětmi je rozvoj pohybových schopností a uvolnění celé paže i ruky samotné, postupný nácvik správného úchopu tužky, radost z experimentování, rozvoj schopnosti nápodoby, ale i poznávání různých materiálů a technik, přičemž by zde měla převládat spontánní činnost dítěte na základě pestré nabídky materiálů a technik. Teprve časem dítě dozraje k tomu, aby respektovalo určité zadání nebo velikost papíru či vybarvovaného prostoru. Možnost být kreativní a vyjadřovat svou individualitu by se ovšem z výtvarných technik neměla vytratit nikdy. Níže uvádíme příklady výtvarných činností pro dvouleté děti.

Hry na rozvoj estetického citění a výtvarných schopností

- Hry s různými materiály – papír, modelína, hlína, voda, písek, jehličí, tráva, květiny, kamínky, knoflíky apod.
- Výtvarné činnosti s pastelkou, tužkou, uhlem, křídou, cihlou, voskovkou, vodovými barvami, prstovými barvami, fixy apod.
- Kreslení na tabuli – mokrou houbou, vlhkým hadříkem, křídami.
- Magnetická tabule – tvary, tematicky vyrobené magnety.
- Kreslení na chodník – křídou, vodou, uhlem, cihlou.
- Skládání obrázků z kamínků – přírodních či nabarvených (do jedné linie, do kruhu, podle předkresleného vzorce, podle předkreslené barvy apod.).
- Razítka, otiskování listů, rostlin, částí těla.
- Čmárání po papíře, pod nímž je položený list či mince.
- Vykrajování, trhání, stříhání, lepení.
- Rozpíjení barev na mokrému papíře.
- Velkoplošné malování vodovými barvami.

- Míchání barev na papíře, kapání barev do misky s vodou, popř. obalení tvrdého výkresu, na němž jsou vymačkány temperové barvy, potravinovou fólií, kdy dítě buď dlaní nebo prstíčkem promíchává barvy pod fólií a vytváří různé vzory.
- Obalení vrchní desky stolu balicím papírem (nutno přilepit). Děti mají k dispozici uprostřed stolečku voskovky a ve stoje čmárají, kreslí a hrají si s barvami bez toho, že by byly omezeny rozměry papíru.
- Lepení přírodnin na výkres, na němž je přilepená lepicí fólie (na papír folii přilepíme kancelářským lepidlem, poté z ní sloupneme krycí vrstvu a dítě má před sebou vrstvu folie, na kterou může věci lepit pouhým přiložením). Takto je možné vytvářet i koláž, lepit kytičky, puntíky na berušku apod.
- Vybarvování omalovánek.
- Napodobování čáry (prší, cestička pod vláček či auto apod.).
- Společné výtvarné tvoření s rodiči podle ročního období, přičemž je důležité vymyslet takovou techniku, aby se na ní děti mohly aktivně podílet.
- Vykrajování formičkami – těsto na perníčky, samotvrdnoucí hmota (možno vyrobit ozdoby na vánoční stromeček, stačí vykrojit a udělat díрку na zavěšení, nechat ztuhnout a počmárat např. voskovkou).

Citovaná a další doporučená literatura

- ANDERSEN, H. *Zur Funktion des Rollenspiels für die Sprachentwicklung im Vorschulalter*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2002.
- ČÁP, J., & MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.
- FIXL, V., MIŠURCOVÁ, V., & JIŘÍ, F. *Hra a hračka v životě dítěte*. Praha: SPN, 1980.
- KOŤÁTKOVÁ, S. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi: význam hry, role pedagoga, cíl hry, soubor her*. Praha: Grada, 2005.
- LANGMEIER, J., & KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Grada, 2006.
- NITSCH, C., & HÜTHER, G. *Kinder gezielt fördern*. München: Gräfe und Unzer Verlag, 2014.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. - dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005.
- WYROBNIK, I. *Wie man ein Kind stärken kann. Ein Handbuch für Kita und Familie*. Göttingen: Vandenhoeck, Rupprecht GmbH, 2012.
- DAVIDO, Roseline. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-415-1.
- KŇOURKOVÁ, Lisa. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-084-86.
- LANGMEIER, J., & KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 4. vyd. Grada Publishing, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Praxe dětského psychologického poradenství*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0000-0.
- NOVÁK, Tomáš. *Co dítě sděluje, když nakreslí svou rodinu*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2004, ISBN 80-7346-037-8.
- SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. 3. vyd. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0899-0.
- UŽDIL, Jaromír. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: Výtvarný projev a psychologický život dítěte*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-599-7.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

3 / PEDAGOGICKÝ POHLED NA DVOULETÉ DÍTĚ

3.1 Metodické náměty na rozvoj dvouletých dětí v mateřské škole

Na základě již vydefinovaných pojmů v metodické příručce „Determinanty práce s dvouletými dětmi v prostředí běžné mateřské školy I“ (2018) (první ze série metodických příruček vzniklých v rámci řešení projektu Determinanty práce s dvouletými dětmi v prostředí běžné mateřské školy, reg. č. CZ.02.3.68/0.0/0.0/16_010/0000519) je možné na tomto místě přejít přímo k metodickým námětům na rozvoj dvouletých dětí v mateřské škole, a to s akcentem na emocionalitu a socializaci.

Po stručné charakteristice oblastí rozvoje dítěte (vycházející z vývojové psychologie) jsou nabídnuty činnosti v podobě, která byla ověřena v mateřských školách u dětí této věkové skupiny a přispěla k jejich dílčím pokrokům v rozvoji uvedených oblastí. Náměty byly doplněny o cílové kategorie na oblastní úrovni, a to jak pro učitele (dílní vzdělávací cíle), tak také pro dítě (očekávané výstupy), vycházející z Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (2018).

3.1.1 Sociální a emoční vývoj dětí předškolního věku

Ústředním tématem této kapitoly je sociální a emoční vývoj u dvouletých dětí. Abychom ale vysvětlili podstatu toho, o čem budeme psát, zaměříme se nejprve na to, co to vlastně emoce a socializace je. Dále se na tento rozvoj podíváme v širším kontextu, tedy jak probíhá obecně u předškolních dětí, a následně se dostaneme ke klíčovému bodu, a tím jsou dvouleté děti a jejich emoce a sociální rozvoj.

Děti už od útlého dětství prožívají mezilidské vztahy velmi intenzivně, jsou otevřené spontánnímu, záměrnému i cílevědomému působení.

Sociální rozvoj probíhá na základě rozvoje sociální dovednosti (social skills), patří mezi tzv. životní dovednosti (life skills) a bývají definovány jako schopnosti naučeného a akceptovatelného chování, které umožňují efektivně se orientovat v prostředí, ve kterém žijeme (WHO, 1994). Jedná se o schopnosti komunikovat s lidmi, adekvátně reagovat na nové situace, porozumět vlastním pocitům sebeovládání, pochopit emoce a reakce ostatních lidí, adaptovat se na nové prostředí či o schopnost objektivního sebepojetí atd. (Vágnerová, 2010). Je důležité uvědomit si, že výše vyjmenované dovednosti se konkrétně u dětí předškolního věku ještě dále člení na dovednosti dílčí.

Nedílnou součástí rozvoje sociálních dovedností je také řeč, schopnost navazovat kontakt s druhými, ale i hrubá motorika, neboť do sociálních dovedností dle vývojových škál spadají i sebeobslužné dovednosti jako oblékání a stravování (Allen & Marotz, 2002). Na rozvoji sociálních dovedností mají také významný podíl činitelé, mezi které patří např. rodina, vrstevníci, prostředí mateřské školy, učitel, masmédia.

Rodina má v této souvislosti velmi významné místo, jelikož každé narozené dítě má potřebu blízkého intimního vztahu k pečující osobě, zejména matce. To, jaký si k ní dítě vytvoří vztah, velmi významně ovlivňuje jeho vývoj a budování vztahů do budoucna. V souvislosti s vytvořením vztahu k matce můžeme hovořit o teorii

připoutání, která se projevuje neustálou touhou dítěte být v blízkosti matky (Hewstone, Stroebe, 2006).

Škola se na rozvoji sociálních dovedností dítěte podílí rovněž ve značné míře, jelikož dítěti určuje pravidla, podle kterých by se mělo chovat. Zároveň zde sehrává velmi významnou roli učitel, dle kterého si dítě osvojuje jisté normy a hodnoty (Výrost, Slaměník, 1998).

Vrstevníci se na vývoji sociálních dovedností rovněž podílejí ve značné míře. Dítě se dostává do kontaktu s jinými dětmi stejného věku, navzájem se učí respektu, ohleduplnosti a navazují nová přátelství (Hewstone, Stroebe, 2006).

V dnešní moderní době mají vliv na rozvoj sociálních dovedností, potažmo socializace, masmédia, zejména pak televizní programy. Z výzkumů bylo zjištěno, že si děti i na základě televizních programů formují své postoje a normy (Výrost, Slaměník, 2008).

Při posuzování vývoje dítěte předškolního věku je nutné počítat se značným vlivem sociálního prostředí, především rodiny.

Emoce jsou psychické procesy, které se mohou projevovat v mimice (smutný a veselý výraz), v držení těla (skleslé postavení), v hlase (chvěje se), ale také v činnosti vnitřních orgánů (dítě bolí bříško, má zácpu). Setkáváme se s dětmi, které jsou emočně dobře vyladěné, projevují radost, nadšení, vztek. Setkáváme se ale i s dětmi, které jsou citlivé, úzkostné a nejisté. V mateřské škole se setkáváme s dětmi, které mají různou úroveň rozvinutosti výrazů emocí jak v chování, tak i v prožívání. Úkolem dospělého je dítěti ukázat, jak má emoce zvládat a podněcovat je, aby jednaly, reagovaly a chovaly se společensky žádoucím způsobem. Důležité je, aby dospělý dítě přijímal takové, jaké je, a nejen takové, jaké bychom chtěli, aby bylo (Mertin, Gillerová, 2015).

„Jak učeny býti mají malé dítky v střídmosti, „šetrnosti“ k starším a pozor na jejich činy, řeči i každé pohledění; poslušensví u předložených, tak aby k každému hlasnutí na poskoku býti uměly. Náramně potřebné jest učiti je pravdomluvnosti, aby všechny jejich řeči bývaly, jakž Kristus poroučí, co jest, jest, co není, není, klamům pak a mluvení jinak, než jest,

aby ani opravdu, ani žertem nezvykaly. Spravedlnosti ať se učí, na cizí věci nesáhati, nebráti, nekrásti, nepřekrývati na vzdoru nic nečiní. Dobré jest také zvykati pracovitosti, zahálky pak utíkati. Učení býti mají nejen mluvíti, ale i mlčeti. Trpělivosti a ustupování své vůle mohou také přiučování býti, tak aby hned z maličkosti, než se vášně vkoření, vládnouti sebou zvykali. Ochotnost k službě starším pěkná jest mládeže ozdoba: protož k té také hned z dětinství cvičení býti mají. Půjde za tím zdvořilost obyčejů, aby uměli vlídně se míti, pozdravovati, děkovati, ruky podávati, pokloniti se, dá-li se jim co, poděkovati etc.“ (Komenský, 2007, s. 35)

Pokud se podíváme do historie a navážeme na text Jana Amose Komenského, který sepsal ve svém díle Informatorium školy mateřské. Ten vnímá sociální vývoj jako proces, na jehož základě by děti měly získat základní znalosti o lidech a jejich vztazích. Tyto znalosti by se měly utvářet během probíhajících dynamických interakcí (Klindová, 1985).

Podle Vágnerové (2010) je z hlediska sociálního a emočního vývoje předškolní věk velmi zásadní. Dítě se dostává z přirozeného rodinného prostředí, na které bylo zvyklé, do nových sociálních vrstev, do nového kolektivu, mezi nové, pro něj neznámé lidi. Na základě toho dítě získává povědomí o nových společenských rolích. Tyto role mohou být dvojího typu:

- Role podřízené, které určují vztah k dospělým (vzhledem k autoritám, se kterými se dítě setkává v rámci mateřské školy).
- Role souřadné, které vymezují vztah k vrstevníkům.

Vágnerová (2010) rovněž zastává názor, že je kontakt s vrstevníky v tomto věku nezbytně nutný pro utváření vlastního JÁ, zároveň by pak mělo být dítě schopno měnit úhel pohledu. To znamená, že by si dítě mělo uvědomovat, jak se asi cítí kamarád, kterému úmyslně rozbořilo hrad z kostek. Nutný je kontakt jak s dětmi stejného věku, tak i věku různého. V průběhu předškolního vzdělávání by už dítě mělo být schopno měnit své sociální role. Podle Feldmana (2003) jde o období, kdy se dítě seznamuje s novými lidmi, ale přesto je pro

nej rodina velmi důležitým elementem. Poskytuje mu veškerý sociální kontakt, který dítě v tomto věku potřebuje, a vytváří podmínky pro úspěšnou socializaci. Zatímco vztahy s vrstevníky jsou založeny na potřebě hry a vytváření přátelství, vztahy v rodině zabezpečují základní potřeby, jako je ochrana, výchova a láska. Šulová (2012) v této souvislosti dodává, že dítě předškolního věku je stále velmi úzce vázáno na rodinu a pro to, aby se osamostatnilo, potřebuje pevné, bezpečné a láskyplné prostředí. Pokud se v takovém prostředí ocitne, rádo se vydá porovnávat si možnosti do skupiny vrstevníků. Jak je z předchozích stran textu patrné, na přirozený a bezproblémový vývoj dítěte předškolního věku má vliv mnoho činitelů, které pozitivně, ale i negativně ovlivňují tento proces.

Vedle tohoto sociálního prostředí je ale vývoj dítěte determinován i vrozenými povahovými rysy. Chessová a Thomas provedli výzkum, na jehož základě dospěli k závěru, že těchto povahových rysů je devět, jsou patrné po narození a provází nás celý život.

Míra aktivity poukazuje na to, jak je dítě aktivní nebo pasivní, a odpovídá množství vrozené motorické aktivity. Dále se jedná o rytmus funkcí, který představuje pravidelné, ale i nepravidelné opakování tělesných projevů. Mluvíme také o přijetí nebo odmítnutí, jež jsou přirozeným reagováním dítěte na nějaký nový podnět. Povahovým rysem je rovněž adaptabilita, kterou chápeme jako rychlost, ale i snadnost, se kterou se dítě přizpůsobí změnám vnějšího okolí. Intenzita reakce odpovídá množství energie, již dítě musí vynaložit k vyjádření momentální nálady. Jak velkou intenzitu musí podnět mít, aby na něj dítě reagovalo, je vyjádřeno prahem citlivosti. Povahovým rysem je rovněž kvalita nálady, která může být pozitivní, radostná, hravá, nebo také pláčtivá, nepřátelská. Vliv vnějšího zásahu na změnu chování dítěte je označován jako nesoustředěnost. Rozpětí pozornosti a vytrvalosti nám poukazuje na dobu, během které je dítě schopné sledovat činnost, a to i za takového předpokladu, že mu v pozorování klademe překážky (Petrů-Kicková, 2017).

Sociální a emocionální vývoj dítěte se odráží v jeho potřebách. Potřeby rozlišujeme základní, které jsou nezbytné pro přežití člověka, dále má každý člověk ještě potřeby sociální a psychické, díky kterým má možnost se začlenit do kolektivu. Tyto potřeby ovlivňuje dědič-

nost, ale i prostředí, které člověka motivuje. Aby mohlo k naplňování potřeb docházet, je potřeba vytvořit vhodné podmínky (prostředí, vztahy, režim, lidé).

V psychologii se setkáváme s uspořádáním potřeb do jistých formulací. Jeden z nejznámějších modelů potřeb vytvořil Abraham Maslow, ten označujeme jako pyramidu potřeb. Tyto potřeby jsou seskupeny nad sebe od nejzákladnějších, biologických, přes psychické a sociální až po potřeby seberealizace. Aby mohly být naplněny potřeby vyšší, musí být naplněny potřeby nižší.

Obrázek 2 ● Pyramida potřeb

Model psychických potřeb pro předškolní děti vytvořili Matějček a Langmeier (1981), mají opět vzestupný charakter. Jedná se o:

- Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů.
- Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech.
- Potřeba prvotních sociálních a citových vztahů.
- Potřeba identity, společenského uplatnění a společenské hodnoty.
- Potřeba otevřené budoucnosti.

Z těchto potřeb se nyní zaměříme na ty, které se týkají emocionální nebo sociální oblasti dvouletého dítěte.

Pocit jistoty a bezpečí prolíná potřeby biologické a s potřebami psychosociálními. Bezpečí a jistotu zabezpečuje primárně rodina a tuto jistotu přejímá dítě od svých blízkých. Děti musí s rodiči spolupracovat tak, aby měly samy pocit jistoty a cítily se v bezpečí.

Potřeba pravidel a řádu úzce souvisí s výše uvedeným pocitem jistoty a bezpečí. Zde však dochází ještě k formování osobnosti. Potřeba pravidel a řádu vede děti k osamostatnění a socializaci. Přijímání a dodržování pravidel vede děti k jejich začleňování do společnosti a k udržování hodnot. Pokud je dítěti v rodině ponechána přílišná volnost, dítě je nejisté, jeví se jako rozmazlené a nevychované. S takovým přístupem by mohlo v pozdějším věku u dítěte dojít k neschopnosti respektovat pravidla, k poruchám chování a k vymykání se společenským normám. Úkolem učitele je tedy i vysvětlovat rodičům význam pravidel a doporučovat jim jejich návaznost doma.

Potřeba prvotních citových vztahů vzniká již v prenatálním období a zcela zásadní význam má v období od jednoho do jednoho a půl roku věku dítěte. Pokud jsou vazby dobré, dokáže dítě později bez problémů navazovat vztahy další. Tím vzniká související potřeba lásky a sounáležitosti. Dítě potřebuje mít pocit příslušnosti ke skupině, ale zároveň musí skupinu respektovat. V mateřské škole dítě navazuje kontakty s vrstevníky a dalšími dospělými osobami. Učitel si musí být vědom, že dvouleté dítě vyžaduje více pozornosti než dítě starší.

Potřeba identity, uznání a sebedůvěry je pro utváření osobnosti velmi důležitá. Dítě touží po pochvalě a na základě reakcí okolí si potvrzuje svou hodnotu. Pochvala by měla vždy převažovat před negativním hodnocením. Každé dítě chce někam patřit a být přijímáno, a to nejdříve v rodině, později pak i ve skupině kamarádů, kde si získává určitou roli (Kropáčková, Splavcová, 2016).

3.1.2 Sociální a emoční vývoj u dvouletých dětí

Období okolo druhého roku dítěte je z hlediska sociálního a emočního rozvoje klíčové a zásadním způsobem do budoucna ovlivňuje rozvoj osobnosti člověka. Z neurologického hlediska je dvouleté dítě pro vnímání emocí již plně vybaveno, avšak dosud mu chybí schopnost racionálního úsudku a uspořádávání faktických souvislostí a prožitků. Právě proto hraje mimořádně důležitou roli to, kde dítě vyrůstá a jaká atmosféra v rodině panuje a také způsob, jakým jsou v rodině přijímány a zpracovávány emoce. V tomto období si dítě ještě neumí zpracovat prožitky, které jsou příliš stresující, a může je do příštího života s sebou nést v podobě nevysvětlitelných úzkostí a dalších neuróz. Osoba, která o dítě v tomto období pečuje (tedy především matka) by mu měla usnadnit cestu v orientaci v jeho citech a prožitcích a zároveň by se ona sama měla umět se svými emocemi vypořádat. Jde hlavně o to, aby matka zrcadlila city dítěte. Když se dítě směje a projevuje radost, tak matka by měla dělat to stejné. Ve chvíli, kdy je dítě smutné, tak by se mu neměla smát, ale měla by projevit emoci pochopení a porozumění. Díky tomuto jednání se dítě naučí orientovat a nejlépe porozumět svým emocím (Říčan, 2014).

Na začátku druhého roku života se z hlediska sociálního vývoje dítě již cítí dobře ve skupině stejně starých dětí, navazuje vztahy s vrstevníky, ze kterých vznikají i dlouholetá přátelství. Dvouleté dítě již lépe komunikuje s ostatními, napodobuje děti, jejich hry. Dobře ví, jak udělat dospělému radost, ale i jak jej rozzlobit nebo si vynutit jeho pozornost. Dále si dítě přeje být v kontaktu s dospělými a snaží se napodobovat jejich činnosti, chce pomáhat. V tomto věku ještě není dítě příliš schopné trpělivosti. K jednomu kamarádovi se dítě může chovat chvíli vlídně, chvíli agresivně, jelikož se jednání velmi rychle mění.

Ve dvou a půl letech již dítě dokáže lépe spolupracovat s vrstevníky a je schopné je více tolerovat. Začíná jednoduchým způsobem organizovat hry a vytváří skupinky dvou až tří dětí. V této skupince chce každé dítě mít vedoucí postavení a řídit ostatní, v případě neshody dochází k slovním i fyzickým potyčkám. Dítě stále není v tomto věku

schopné vcítění se do druhého, takže se může stát, že pošťuchuje ostatní, ale samo to nemá rádo. Nejedná se o zlomyslnost, toto chování časem vymizí.

Ve druhé polovině třetího roku dochází ke snižování konfliktů a potyček mezi dětmi. Je to z toho důvodu, že dítě je již schopné lépe komunikovat, tudíž je schopno řešit konflikty. Zároveň jsou vznikající vztahy více srdečné. Dítě již lépe chápe, že musí počkat, než na něj přijde řada, nebo že si ho rodič nevšímá jako prvního. Takové dítě se dokáže podělit o hračku a hraje si v malých skupinách. Jak jsme výše uváděli neshody ve skupince, kde chtělo každé dítě být vedoucí, zde tomu tak již není a dítě akceptuje vedoucí dítě, které je schopno hru řídit (Bacus, 2003).

Vnímání vlastního já a svého okolí

Jak se mění v předškolním období sociální role, tak se podle Matějčkové (2005) mění také vztah dítěte k vrstevníkům. V batolecím věku ještě nemá potřebu setkávat se s dětmi stejného věku, v předškolním období tato potřeba pomalu narůstá, protože dítě potřebuje partnera ke hře a navazuje tak první kamarádství. I když si na začátku předškolního období děti zpočátku hrají jen vedle sebe (ne spolu), touží po společnosti druhých dětí. Ve vztahu k vrstevníkům začíná dítě rozvíjet prosociální chování. Jedná se o vlastnosti, které lidem umožňují přirozeně se začlenit do různých společenských skupin.

Na konci batolecího věku a začátkem předškolního věku **dominují vztahy k dospělým osobám**. Jedná se o lásku k rodičům nebo sympatie a nesympatie k cizím osobám. Přelom prvního a druhého roku je pro dítě velmi zásadní v tom ohledu, že díky chůzi může opouštět bezpečné prostředí matky a zkoumá své okolí, poznává nové lidi. Tento proces označujeme jako separační. Může probíhat separace aktivní, nebo pasivní. Aktivní je výše zmíněné odpoutání od matky samotným dítětem, pasivní separace na dítěti závislá není. Odloučení od matky snáší lépe, pokud zůstane v navykém prostředí domova s lidmi, které dobře zná. Velmi nebezpečné jsou na začátku druhého roku situace, kdy je dítě násilně odneseno (např. v nemocnici), vzbuzuje to v něm úzkost a bezmoc, protože se v těchto situacích ještě nezvládá vyznat.

Díky samostatné chůzi si dítě **začne uvědomovat i sebe sama** a vytváří vztah k sobě samému, tzv. sebecit, který je v tomto období motivován **egocentrismem**. Ten se v tomto období projevuje v neochotě rozdělit se o cokoli nebo si dítě zakryje oči a žije v domněnì, že ho nikdo nevidí.

Kolem dvou let začíná poznávat sebe sama (např. si v zrcadle všimne, že má na obličeji namalovanou značku a začne si na ni sahat), asi o půl roku později zvládne obraz v zrcadle nebo ve skle pojmenovat svým jménem nebo zájmenem „já“. Na přelomu druhého a třetího roku se dítě dokáže pojmenovat na videozáznamu nebo na fotce. V poznávání sebe sama je také velmi důležité sebezprosažení, tzn., že dítě chce provádět některé činnosti samo, bez pomoci dospělé osoby – „jenom já“. To souvisí především s postupným rozvojem sebeobsluhy, kdy se dítě učí novým věcem a chce je samo zkoušet.

Nejbližší osoby by měly v tomto období dítěti vytvářet prostředí plné bezpečí a jistoty a dále by měly dítě povzbuzovat a při všech činnostech s ním komunikovat a ujišťovat jej, že je dělá správně. Pokud tomu je naopak a dítě budeme zanedbávat, trestat a nebude mít z okolního prostředí pocit uznání a jistoty, tak často dochází ke vzdorům a odkladu autonomie. Dítě je v pozdějším věku nejisté, na vše se ptá dospělých, bojí se říci svůj názor.

Emoce a city

City dvouletého dítěte jsou podle Plevové (2006) krátkodobé, ale o to silnější a často vznětlivé. Toto období bývá často nazýváno **obdobím vzdoru** nebo také obdobím testování reakcí okolí. Dítě má snahu řídit své okolí a prosadit si svůj záměr. Nejvíce dítěti vyhovují ty situace, ve kterých je rodič emočně zaangažován, mezi tyto situace např. patří záchod a krmení. Ve dvou letech dítě nedokáže kontrolovat své emoce, tzn., že neumí tlumit projevy nepříjemných pocitů. Negativní afektivní stavy trvají v tomto věku v průměru okolo 4 minut a vznikají minimálně 9× týdně. Objevují se také první pokusy o seberegulaci, které ale vedou k naučení zlovyků, mezi které patří: bouchání hlavou, plácnutí se, cucání palce, dudlíku, prsu, zadržení dechu. Mezi **negativní emoce**, které jsou s tímto obdobím spjaty patří zlost, vztek a strach. Strach může být naučený ve spojení

s prožitými zážitky nebo z neznámého prostředí, věcí a lidí, kterými je obklopeno. Zlost a vztek vznikají při nějakém omezování aktivity dítěte (Švingalová, 2003).

Časté jsou ale i **pozitivní emoce** jako spokojenost, radost, spontánnost, které se nebojí nahlas projevovat, ale emoce jsou v tomto věku velmi nestálé, takže se velmi často střídá smích s pláčem, což je v tomto období zcela normální.

Jako další se také může začít projevovat **soucítí**. Dítě začíná vnímat pocity druhých a utváří se tak základ empatie, chce potěšit někoho, kdo je smutný (pohladí, dá pusinku); začíná chápat pocity jiného dítěte, které se uhodilo, díky tomu začíná kontrolovat vlastní agresivitu na přelomu druhého a třetího roku. Batolecí období je rozhodující pro osvojení prosociálního chování, tzn. umět pomoci, utěšit, udělat radost.

Přítomnost a zájem starších dětí přináší mladšímu dítěti radost. City se snadno přenáší z jednoho dítěte na druhé, ale také z dospělého na dítě. V tomto případě se může jednat i o city záporné. Z tohoto důvodu je nutné, aby učitel své chování kontroloval.

Velmi náročnými činnostmi jsou pro ně **střídání** a **čekání**, tyto činnosti u nich právě velmi často vyvolávají negativní emoce. Z hlediska střídání se může jednat o činnosti ve hře, když si děti mají např. prostřídat hračku, pastelku při malování nebo si jen mají vyměnit místo k sezení. Mezi činnostmi, které vyžadují čekání patří např. čekání ve frontě na jídlo nebo při štafetových hrách, kdy děti stojí v zástupu. Je to přirozené, že dvouletým dětem tyto činnosti dělají problém, ale je velmi důležité, aby učitel byl v tomto ohledu důsledný a držel si pevné hranice a pravidla, děti to pak velmi rychle pochopí.

Sociální citění a vazby jsou v tomto období především k dospělým osobám, s dětmi jsou vztahy často konfliktní, děti si nehrají „spolu“, ale spíše „vedle sebe“ (Vágnerová, 2010).

3.1.3 Konkrétní náměty na podporu emočního a sociálního vývoje

Smajlík na ruku pro hezčí den

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • napomáhá dětem k poznávání sebe sama; • podporuje rozvoj pozitivních citů ve vztahu k sobě samému.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> • se orientuje ve známých a opakujících se situacích a v situacích, kterým rozumí, ovládá svoje city a přizpůsobuje jim své chování; • přirozeně a bez zábran komunikuje s druhým dítětem; • navazuje a udržuje dětská přátelství.
Pomůcky	K této aktivitě nejsou potřeba žádné pomůcky
Metodický postup	<p>Tato aktivita se dá využít jako rituál do komunitního kruhu, např. na začátku dne v mateřské škole. Děti si představí, že jejich dlaň je malý papír a prst druhé ruky je tužka. Každé dítě má za úkol namalovat si na dlaň veselého smajlíka. Ve chvíli, kdy si jej děti na ruku namalují, tak je paní učitelka zkontroluje. Poté papír potřepe lepidlem (imaginárním) a přilepíme smajlíka na pusu. A tak, jak se děti usmívají teď, budou mít usměvavou náladu celý den. Smajlíka si děti schovají do kapsy, a kdyby měly v průběhu dne špatnou náladu, tak si jej vytáhnou a znovu nalepí na pusu.</p> <p>Obměna:</p> <p>Děti si na ruku kreslí smajlíky navzájem. Vždy namalují smajlíka kamarádovi, který sedí vedle něj a pozdraví ho jeho jménem. Např.: „Dobré ráno, Terezko.“ Polechtáním na dlaní při malování smajlíka vyvoláváme úsměv dítěte.</p>

Oblíbená hračka

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • u dětí posiluje prosociální chování ve vztahu k ostatním lidem (vrstevníkům); • podporuje vytváření prosociálních postojů.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> • respektuje potřeby jiného dítěte; • se dělí o hračky, pomůcky; • vnímá, co si druhý přeje či potřebuje, vychází mu vstříc.
Pomůcky	K této aktivitě nejsou potřeba žádné pomůcky
Metodický postup	Děti sedí v komunitním kruhu a učitelka je vyzve, aby v herně našly svou oblíbenou hračku a vrátily se zpět na místo. Hračku si mají prohlédnout ze všech stran, pozdravit ji a následně přichází chvíle, kdy si mají hračku vyměnit s kamarádem. Učitelka vyvolá jméno dítěte, které má za úkol najít kamaráda, se kterým si hračku vymění. Hra pokračuje do té doby, než se dostanou všechny děti na řadu. Hlavním úkolem je, aby děti pochopily, že hračky v mateřské škole jsou všech a musí se o ně umět rozdělit.

Vánoční dárek od kamaráda

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • u dětí posiluje prosociální chování ve vztahu k ostatním lidem (vrstevníkům); • podporuje vytváření prosociálních postojů.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> • respektuje potřeby jiného dítěte; • se dělí o hračky, pomůcky; • vnímá, co si druhý přeje či potřebuje, vychází mu vstříc.
Pomůcky	Obrázky dárečků, prstové barvy, pastelky, voskovky
Metodický postup	Každé dítě si vybere jeden obrázek s dárkem (auto, panenka, dinosaur, stavebnice). Dítě tento obrázek výtvarně zpracuje. Dopředu děti informujeme o tom, že obrázek nemalují samy pro sebe, ale pro kamaráda, kterému jej darují. Dárečky můžeme předávat u stromečku. Důležité je, aby každé dítě někoho obdarovalo a od někoho dárek dostalo.

Veselé a smutné zpívánky

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozvíjí u dětí hudebně pohybové dovednosti; podporuje u dětí spojení pohybu s hudbou; učí vyjadřovat děti emoce pomocí hudby.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> rolišuje některé obrazné symboly (piktogramy); rolišuje veselé a smutné tóny.
Pomůcky	Klavír, obrázky emocí
Metodický postup	<p>Učitelka hraje dětem na klavír a děti mají za úkol tvářit se podle toho, jakou hraje písničku. Smutná pomalá písnička – smutný výraz, a naopak. Výraz v obličeji mohou děti doplnit tancem nebo pohybem. Na začátku, když děti aktivitu teprve učíme, tak můžeme hrát z počátku jen tóny a k tónům dětem ukazovat obrázky emocí, aby se v nich lépe zorientovali.</p>

Básnička – Kosí pozdrav

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozvíjí u dětí řečové schopnosti; rozvíjí verbální i neverbální komunikační dovednosti dětí; podporuje rozvoj pohybových a hudebních dovedností dětí.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> správně vyslovuje; pojmenuje většinu toho, čím je obklopeno (části těla); umí zpaměti krátké texty (reprodukovat říkanky).
Pomůcky	Klavír, obrázky emocí
Metodický postup	<p>Básnička, ve které děti provádějí pohyb ve dvojici s kamarádem.</p> <p>Já jsem kos, ty jsi kos. (ukážeme na sebe a pak na kamaráda)</p> <p>Já mám nos, ty máš nos. (ukážeme na svůj nos, pak na kamarádův)</p> <p>Já mám sládkou, ty máš sládkou. (ukážeme na svá ústa, pak na kamarádovy)</p> <p>Já mám hladkou, ty máš hladkou. (pohlídíme svoji tvář, pak kamarádovu)</p> <p>My se máme rádi, my jsme kamarádi. (obejmeme se s kamarádem)</p>

Předměty denní potřeby

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • napomáhá dětem k poznávání sebe sama; • podporuje rozvoj pozitivních citů ve vztahu k sobě samému; • rozvíjí u dětí schopnost a dovednost vyjádřit pocity, získané dojmy a prožitky.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozlišuje některé obrazné symboly (piktogramy); • umí pojmenovat věci denní potřeby.
Pomůcky	Čtyři kartičky s věcmi denní potřeby, které by dítě mělo umět pojmenovat, jedna kartička, na které bude osoba pro dítě blízká
Metodický postup	Tato aktivita je určena spíše do spontánních činností, kdy se může učitelka věnovat chvíli jednomu dítěti a může sledovat jeho reakce. Před dítě předložíme pět karet tak, aby nevidělo, co je na druhé straně. Karty postupně otáčíme a dítě má za úkol pojmenovat, co vidí na obrázku. Poslední karta, kterou otočíme, by měla být pro dítě známá osoba (maminka, tatínek, sourozenec). Sledujeme dítě, jak při otočení karty reaguje (úsměv, údiv, bez reakce).

Mám/nemám rád, Líbí/nelíbí

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozvíjí u dětí schopnost a dovednost vyjádřit pocity, získané dojmy a prožitky.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozlišuje některé obrazné symboly (piktogramy); • umí pojmenovat věci denní potřeby,
Pomůcky	25 kartiček, na kterých jsou předměty, nebo činnosti, které jsou dětem známé (čokoláda, čištění zubů, déšť atd.)
Metodický postup	Po třídě jsou rozmístěny kartičky s obrázky, které jsou otočeny tak, ať na ně děti nevidí. Děti se střídají a postupně hledají kartičku, otočí ji a rozhodnou se, jestli předmět nebo činnost na obrázku mají nebo nemají rády. Pokud mají, tak si kartičku vezmou k sobě, pokud nemají, tak vrátí kartičku zpět tam, kde ležela.

Tvoření obličejů

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podporuje vytváření prosociálních postojů dětí; • podporuje posilování prosociálního chování dětí ve vztahu k ostatním lidem.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozumí běžným projevům vyjádření emocí a nálad; • uvědomuje si příjemné a nepříjemné citové prožitky; • zachycuje a vyjadřuje své prožitky.
Pomůcky	Papír s obrysem hlavy, vystřižené druhy očí, nosu a úst
Metodický postup	Dítě má před sebou položený prázdný obrys hlavy, do kterého pokládá oči, nos a ústa. Ústa i oči mají daný výraz. Dítě volí výraz dle své volby, nebo dle pokynu učitele (smutný, veselý).

Na vyvolávanou

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozvíjí u dětí schopnost vytvářet a rozvíjet citové vztahy a plně prožívat city; • podporuje u dětí vytváření prosociálních postojů; • podporuje u dětí osvojení si elementárních poznatků, schopností a dovedností důležitých pro navazování a rozvíjení vztahů dítěte k druhým lidem.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ovládá svoje city a přizpůsobuje jim své chování; • je citlivé ve vztahu k živým bytostem.
Pomůcky	K této aktivitě nejsou potřeba žádné pomůcky
Metodický postup	<p>Děti sedí volně na koberci, učitelka hru začíná chozením mezi dětmi a recitováním básničky:</p> <p>„Řetěz, řetěz, řetěz, my pleteme řetěz. Málo nás, málo nás, pojd', Maruško, mezi nás.“</p> <p>Po vyvolání jména učitelka dítě pohladí a to se s ní chytí za ruku. Hra pokračuje tak dlouho, dokud se nedrží všechny děti. Na závěr se všichni chytí do kruhu.</p>

Naše školka, moje značka

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podporuje u dětí poznávání sebe sama; • podporuje posilování prosociálního chování dětí ve vztahu k ostatním lidem.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ovládá svoje city a přizpůsobuje jim své chování; • prožívá radost ze zvládnutého a poznatého.
Pomůcky	Velký papír s namalovanou školkou a takovým počtem oken, kolik je dětí ve třídě.
Metodický postup	<p>Učitelka vyvěsí na dobře viditelné místo obraz školky. Každé okýnko má v sobě značku dítěte. Učitelka ukazuje na značky a ptá se jednotlivých dětí, čím je která značka.</p> <p>Obměna:</p> <p>Učitelka vybere dítě, které musí jít k obrázku školky ukázat na okno, kde je jeho značka.</p>

Beruška

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozvíjí u dětí schopnost sebeovládání; • podporuje vytváření prosociálních postojů.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ovládá svoje city a přizpůsobuje jim své chování; • přirozeně a bez zábran komunikuje s druhým dítětem.
Pomůcky	K této aktivitě nejsou potřeba žádné pomůcky
Metodický postup	<p>Děti stojí v kruhu, jedno dítě dřepí nebo leží na zádech uprostřed kruhu a učitelka recituje básničku:</p> <p>„Beruško, beruško, otoč se přece, Ukaž nám, kolik máš na zádičkách teček!“</p> <p>Po dorecitování dítě někoho pohládí, vymění si s ním místo a hra se opakuje.</p>

Stavíme věž

Dílčí vzdělávací cíl	Učitel: <ul style="list-style-type: none"> • podporuje rozvoj kooperativních dovedností.
Očekávaný výstup	Dítě: <ul style="list-style-type: none"> • spolupracuje s ostatními; • dodržuje dohodnutá a pochopená pravidla.
Pomůcky	Kostky, obrázek komínu
Metodický postup	Každé dítě má jednu kostku. Učitelka postaví několik kostek na zem a motivuje děti: „Děti, podívejte se, jaké tu mám velké komíny na obrázku. Na takových komínech si staví hnízdo čápi. Podívejte se, já tady mám taky komíny, ale jsou strašně malé, na takové si čáp hnízdo nepostaví. Pomůžete mi ty komíny dostavět? Honzíčku pojd', vyber si jeden komín a přidej tam svou kostičku, ať máme komín vyšší.“

Peříčka

Dílčí vzdělávací cíl	Učitel: <ul style="list-style-type: none"> • podporuje posilování prosociálního chování dětí ve vztahu k ostatním lidem; • podporuje u dětí vytváření prosociálních postojů; • vytváří podmínky pro rozvoj citů a jejich plné prožívání.
Očekávaný výstup	Dítě: <ul style="list-style-type: none"> • spolupracuje s ostatními; • přirozeně a bez zábran komunikuje s druhým dítětem; • rozumí běžným projevům vyjádření emocí; • ovládá svoje city.
Pomůcky	Peříčka, pytlík
Metodický postup	Děti sedí v kruhu, paní učitelka si vybere jedno dítě, to pohladí a dá mu peříčko. Dítě si vytáhne z pytlíku další peříčko, vybere si kamaráda, pohladí ho a daruje mu peříčko. Hra pokračuje tak dlouho, dokud nemají peříčko všechny děti.

Naše ručičky

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podporuje posilování prosociálního chování dětí ve vztahu k ostatním lidem; • podporuje u dětí vytváření prosociálních postojů; • vytváří podmínky pro rozvoj citů a jejich plné prožívání.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> • spolupracuje s ostatními; • rozumí běžným projevům vyjádření emocí; • ovládá svoje city.
Pomůcky	Krém na ruce
Metodický postup	<p>Všechny děti sedí v kruhu a paní učitelka si s dětmi povídá o doktorském povolání a kdo k doktorovi chodí.</p> <p>Motivace:</p> <p>„Děti, podívejte se, jaké máme všichni unavené ručičky. Musíme si je uzdravit. Já nás teď všechny začaruji do pánů doktorů a paní doktorek a společně ručičky vyléčíme.“</p> <p>Děti si postupně chodí k paní učitelce pro hráček krému na ruce, kterým kamarádovi vedle sebe ruce namažou, aby byly zdravé.</p>

Jaké to je

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podporuje u dětí poznávání sebe sama; • vytváří podmínky pro rozvoj citů a jejich plné prožívání.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dokáže vyjádřit své city; • rozumí běžným projevům vyjádření emocí.
Pomůcky	Karty s namalovanými obličejí vyjadřujícími různé emoce (radost, smutek, vztek, překvapení strach apod.) pro každé dítě, kniha
Metodický postup	<p>Děti sedí v kruhu a paní učitelka čte z knihy krátký příběh, v němž jsou vyjádřeny různé emoce. Úkolem dětí je v okamžiku, kdy zaregistrují nějakou emoci, zvednout příslušnou kartu s obličejem vyjadřujícím tuto emoci.</p>

Citovaná a další doporučená literatura

- ALLEN, Eileen K., & MAROTZ, Lyn R.. *Přehled vývoje dítěte od prenatalního období do 8 let*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-736-7055-0.
- BACUS, Anne. *Vaše dítě ve věku od 1 do 3 let*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-743-4.
- BEČVÁŘOVÁ, Zuzana. *Současná mateřská škola a její řízení*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-537-7.
- DEISSLER, Hans H. *Každodenní problémy v mateřské škole*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-010-3.
- FELDMAN, Rous. *Saliven. Child development*. New York: Pearson Education, 2003. ISBN 0-13-182961-0.
- FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0741-2.
- HANŠPACHOVÁ, Jana. *Veselé hry s malými dětmi*. 3. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-733-6.
- HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-628-5.
- Hewstone, M., & Stroebe, W. (2006). *Sociální psychologie*. Praha: Portál.
- KLINDOVÁ, Luboslava, *Pedagogická psychologie: Učebnice pro 4. roč. pedagog. škol (v ČSSR 3. vyd.)*. Praha: SPN, 1974. 212, [2] s. Učebnice pro pedagog. školy.
- KOMENSKÝ, Jan. A. *Informatorium školy mateřské*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1451-1.
- KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1568-1.
- KROPÁČKOVÁ, Jana, & SPLAVCOVÁ, Hana. *Dvouleté děti v předškolním vzdělávání od podzimu do zimy*. Praha: Raabe, 2016. ISBN 978-80-7496-270-7.
- KURIC, Jozef. *Psychologie vnímání malířských výtvarných děl v ontogenezi*. Brno, 1986.
- LANGMEIER, Josef, & KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
- LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. 2., dopl. vyd. Praha: Avicenum, 1991. ISBN 80-201-0098-7.
- MATEJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0870-1.
- MERTIN, Václav. *Výchovné maličkosti*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-857-9.

- MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Informační materiál ke vzdělávání dětí od 2 do 3 let. [online] Praha: MŠMT, 2017. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/podrobny-informacni-material-ke-vzdelavani-deti-od-2-do-3>
- NIESEL, Renate, & GRIEBEL, Wilfried. *Poprvé v mateřské škole: základní informace a rady pro vstup vašeho dítěte do mateřské školy*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80- 7178-989-5.
- PETRŮ-KICKOVÁ, Pavla. *Poznáváme, hýbeme se a tvoříme*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1182-2.
- PIAGET, Jean, & INHELDEROVÁ, Bärbel. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0691-0.
- PLEVOVÁ, Irena. *Kapitoly z vývojové psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. 80-244-1412-0.
- ŘÍČAN, Pavel, a kol. *Dětská klinická psychologie*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1049-8.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: Vývojová psychologie*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0772-6.
- SEDLÁČKOVÁ, Hana, SYSLOVÁ, Zora, & ŠTĚPÁNKOVÁ, Lucie. *Hodnocení výsledků předškolního vzdělávání*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. 148 s. ISBN 978-80-7357-884-8.
- SEDLÁŘOVÁ, Petra, a kol. *Základní ošetrovatelská péče v pediatrii*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1613-8.
- SPLAVCOVÁ, Hana, & KROPÁČKOVÁ, Jana. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1042-9.
- SPLAVCOVÁ, Hana. Dvouleté děti už v mateřinkách jsou: Jen podmínky tomu často neodpovídají. *Učitelské noviny*, 2014, roč. 117, č. 46, s. 20–21. ISSN 0139-5718.
- SUCHÝ, Jaroslav, a kol. *Biologie dítěte pro pedagogické fakulty*. Praha: SPN, 1970.
- SVOBODOVÁ, Eva. *Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-807-3677-749.
- SYSLOVÁ, Zora. *Autoevaluace v mateřské škole: cesta ke kvalitě vzdělávání*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-802-6201-830.
- ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246- 1820-3.
- ŠVINGALOVÁ, Dana. *Kapitoly z vývojové psychologie pro učitelství mateřských škol*. Liberec: Technická univerzita, 2003. ISBN 8070836970.
- TĚTHALOVÁ, Marie. Dvouleté děti ve školce?: Byli jsme se podívat. *Informatorium* 3–8, 2015, roč. 23, č. 3, s. 14–15. ISSN 1210-7506.

- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie osobnosti*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1832-6.
- VINTEROVÁ, Jana. Dvouleté děti v MŠ mají specifické potřeby. Jak zajistit jejich bezpečnost?. [online] BOZP info: 2016. Dostupné z: <http://www.bozpinfo.cz/dvoulete-deti-v-ms-maji-specificke-potreby-jak-zajistit-jejich-bezpecnost>
- Vyhláška č. 410/2015 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých [online], Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-410>.
- Výzkumný ústav pedagogický. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. [online] Praha: MŠMT 2018, Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/45304>.
- WARNER, Penny. *160 her a cvičení pro první tři roky života dítěte*. 4. vyd. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0824-2.
- Zákon č. 561/2004 sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů [online] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>.

PŘÍLOHY

- Příloha 1: Zásady pro práci vsedě a ergonomické parametry školního nábytku** (příloha č. 2 k vyhlášce 410/2005 Sb., v platném znění)
- Příloha 2: Požadavky na větrání a parametry mikroklimatických podmínek** (příloha č. 3 k vyhlášce 410/2005 Sb., v platném znění)
- Příloha 3: Cvičení pro děti při vadném držení těla**
- Příloha 4: Stanovisko Ministerstva zdravotnictví ČR k nakládání s použitými inkontinenčními pomůckami, konkrétně použitými plenami v mateřských školách, tedy s odpady kontaminovanými močí a stolicí**
- Příloha 5: Dětský očkovací kalendář hrazeného očkování v ČR platný k 1. září 2019**

Příloha 1:

Zásady pro práci žáků vsedě a ergonomické parametry školního nábytku

(příloha č. 2 k vyhlášce 410/2005 Sb., v platném znění)

- 1) Funkční rozměry nábytku pro dodržení fyziologického sedu a správné postavení páteře a pánve:
 - a) Výška sedadla je rovna délce bérce, zvětšené o výšku nízkého podpatku (1–2 cm), tj. chodidla jsou při zadním sezení celou plochou v pevném kontaktu s podlahou tak, aby bylo možno se o ně pevně opřít.
 - b) Efektivní hloubka sedadla podepírá nejméně 2/3 délky stehna. Přední hrana sedadla nesmí zasahovat do podkolenní jamky a musí být zaoblená.
 - c) Opěradlo slouží především jako opora beder, nikoliv hrudní páteře. Pro volný pohyb horních končetin nemá sahat výše než k dolnímu úhlu lopatek.
 - d) Výška pracovní plochy stolu je umisťována ve výšce loktů volně spuštěných paží sedícího žáka.
 - e) Vhodný je snadno nastavitelný náklon desky stolu. Stupeň nastavení pro psaní je 10 až 16 stupňů, pro čtení až 35 stupňů.
- 2) Židle a stoly v kontaktu s podlahou musí být stabilní. Pro dynamický sed je vhodný kyv sedáku v předozadní rovině od – 5 do + 5 stupňů.
- 3) Nejméně namáhavý sed, jak pro svalovou aktivitu, tak pro tlak na meziobratlové ploténky, je v mírném záklonu s podepřenou páteří (relaxační sed).

- 4) Z důvodu snižování statického přetěžování svalových skupin pohybového aparátu je důležité funkční střídání poloh. Vhodné je krátkodobé zařazování alternativních poloh mimo lavici (např. klek, leh) a používání pomůcek pro dynamický sed (např. balanční míče, overball, balanční podložky).

Příloha 2: Požadavky na větrání a parametry mikroklimatických podmínek

(příloha č. 3 k vyhlášce 410/2005 Sb., v platném znění)

Tab. 2 • Množství přiváděného čerstvého vzduchu v učebnách, tělocvičnách, šatnách a hygienických zařízeních v zařízeních pro výchovu a vzdělávání a provozovnách pro výchovu a vzdělávání

Typ prostoru	Množství vzduchu [$\text{m}^3/\text{hod}^{-1}$]
Učebny	20–30 na 1 žáka
Tělocvičny	20–90 na 1 žáka*
Šatny	20 na 1 žáka
Umývárny	30 na 1 umyvadlo
Sprchy	150–200 na 1 sprchu
Záchody	50 na 1 kabinu, 25 na 1 pisoár

* s ohledem na konkrétní využití (dle druhu prováděného cvičení) a kapacitu tělocvičny

Celoročně přípustné parametry mikroklimatických podmínek

Tab. 3 • Průměrné hodnoty výsledných teplot, rychlostí proudění a relativní vlhkosti vzduchu

Typ prostoru	Výsledná teplota			Rychlost proudění	Relativní vlhkost
	$t_{g\ min} [^{\circ}C]$	$t_{g\ opt} [^{\circ}C]$	$t_{g\ max} [^{\circ}C]$	$v_a [m.s^{-1}]$	rh [%]
Učebny, pracovní, místnosti určené k dlouhodobému pobytu	20	22 ± 2	28	0,1–0,2	30–65
Tělocvičny	18	20 ± 2	28	0,1–0,2	30–65
Šatny	20	22 ± 2	28	0,1–0,2	30–65
Sprchy	24	-	-	-	-
Záchody	18	-	-	0,1–0,2	30–65
Chodby	18	-	-	0,1–0,2	30–65

Rozdíl výsledné teploty v úrovni hlavy a kotníků nesmí být větší než 3 °C.

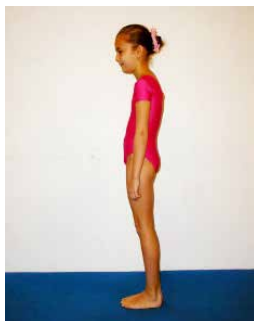
Tam, kde je rozdíl mezi výslednou teplotou kulového teploměru t_g a teplotou vzduchu t_a menší než 1 °C, lze jako výslednou hodnotu teploty použít hodnotu $t_a [^{\circ}C]$ naměřenou suchým teploměrem.

Orientační kontrolu teploty vzduchu v prostotách s pobytem lze zabezpečit pomocí nástěnných teploměrů. Teploměry se nesmí umísťovat na stěny s okny a stěny vystavené přímému dopadu slunečního záření.

Příloha 3:

Cvičení pro děti při vadném držení těla

(převzato z: Fárová, H., Filipová, V., a Kratěnová, J. Cvičení pro děti při vadném držení těla (brožura). Praha: Státní zdravotní ústav, 2003. 12 s. Bez ISBN.)

vadné držení těla

správné držení těla

Vadné držení těla v současné době nacházíme již u dětí v předškolním věku. Jeho nejčastějšími projevy bývají ochablé a vyklenuté břicho, kulatá záda a vystouplé lopatky. K dramatickému zhoršení držení těla dochází po zahájení školní docházky z důvodu omezení spontánního pohybu dítěte. Několikahodinové sezení ve školních lavicích pokračuje vysedáváním ve školní družině, u domácích úkolů, u televize a počítačů. Svůj podíl má i ergonomicky nevyhovující nábytek, vysoká psychická zátěž a zejména nedostatek všestranného pohybu. Vadné držení těla, pokud není kompenzováno, přispívá v dospělosti k degenerativním onemocněním páteře, často provázeným bolestmi. Tyto bolesti se stále častěji vyskytují i v dětském věku.

Tento text by měl sloužit jako návod rodičům a učitelům, kteří budou mít zájem dětem s vadným držením těla pomoci, nebo vadnému držení těla předcházet. Najdete zde návod na cvičení, které, aby bylo účinné, je třeba správně provádět. Věnujte proto pozornost nejen obrázkům, ale i textu, včetně upozornění na chyby, kterých by se mohly děti při cvičení dopouštět. Doporučený soubor cviků je zamě-

řen na relaxaci a aktivaci svalů důležitých pro správné držení těla. Důležité je cvičit pravidelně a dlouhodobě. Zacvičení celé sestavy trvá 15–20 minut, jednotlivé cviky je vhodné zpočátku opakovat 3–5×, později lze počet opakování zvýšit na 8–10×. Účinnější je zacvičit si 2× po sobě. Při cvičení je třeba dbát na pravidelné dýchání. Doporučujeme cvičit alespoň hodinu po jídle ve vyvětrané místnosti v pohodlném oblečení na pevné podložce (karimatka). Součástí prevence a kompenzace vadného držení těla jsou i rovnovážná cvičení, jejichž příklady zde uvádíme. Důležitý je i výběr velikostně vhodného dětského nábytku.

Cviky zaměřené na prevenci a zlepšení vadného držení těla

I. cvik

Cvičení pro správné postavení pánve, posílení břišního a hýždového svalstva

Položíme se na záda, ruce podél těla, dlaně dolů, nohy mírně od sebe, kolena pokrčená, chodidla opřená o zem, nádech do břicha. S prodlouženým výdechem stáhneme zadeček a břicho a současně nadzvedáváme pánev nad podložku. Pomalu vracíme zpět do výchozí polohy a poté povolíme zadeček a břicho.

! Udržte kolena v průběhu cviku mírně od sebe.

Chyby: prohnutá nebo prověšená bederní páteř.

výchozí poloha

provedení

II. cvik

Stabilita trupu, posílení svalstva ramen a břicha

Položíme se na záda, ruce podél těla, kolena pokrčená, mírně od sebe, chodidla rovnoběžně opřená o zem. Zvedneme pravou paži a opřeme ji dlaní o koleno levé nohy, která je přibližně v 90° postavení v kyčelním, kolenním a hlezenním kloubu. Nyní zatlačíme dlaní proti kolenu a kolenem proti dlaní. Vydříme 7 vteřin, pak povolíme a vrátíme do výchozí polohy. Totéž provedeme i na opačnou stranu.

Chyby: koleno příliš přitažené k trupu, vtáčení kolene dovnitř, zvedání ramene od podložky.

výchozí poloha

provedení

III. cvik

Protažení svalstva trupu, uvolnění dolního úseku páteře

Položíme se na záda, paže v upažení, dlaně opřené o podložku, kolena pokrčená. Nyní se současným, pomalým pokládáním kolen vpravo otáčíme hlavu vlevo. Při návratu zpět do výchozí polohy začínáme pohybem trupu, pak teprve následují pokrčené nohy a hlava. Cvik provedeme i na druhou stranu.

! Zachovejte v průběhu cviku podélnou osu těla.

výchozí poloha

Chyby: nadzvedávání lopatky a paže od podložky, prohýbání v bederní páteři.

provedení

provedení

IV. cvik

Protažení svalstva trupu a končetin, příprava na nácvik správného stoje

Položíme se na záda, paže ve vzpažení, nohy natažené. Nyní s nádechem protáhneme paže a nohy do dálky a s maximálním výdechem přitiskneme bederní páteř k podložce, nohy a ruce necháme v protažení. Povolíme a prodýcháme se.

Chyby: nadzvedávání končetin nad podložku a přílišné prohýbání v bederní páteři při maximálním protažení.

výchozí poloha

provedení

V. cvik**Posílení mezilopatkového svalstva**

Položíme se na břicho, hlava opřená o čelo, paže ve vzpažení, dlaně na zemi, nohy natažené. Provedeme hluboký nádech do břicha a při výdechu stáhneme břišní a hýžděové svaly. Nyní ruce otáčíme dlaněmi vzhůru, lokty stále položené na zemi ohýbáme do 45°, výdrž, pomalu se vracíme zpět a dlaně přetáčíme dolů a uvolníme všechny svaly.

! Nevtačejte kolena a špičky dovnitř.

Chyby: záklon hlavy, vytáčení předloktí směrem ven.

výchozí poloha

provedení

VI. cvik

Procvičení svalstva okolo lopatky

Položíme se na břicho, hlava opřená o čelo, paže v upažení, dlaně na zemi, nohy natažené. Provedeme hluboký nádech a při výdechu stáhneme břišní a hýžděvé svaly. Nyní zvedáme paže 2 cm nad podložku a dlaně přetáčíme dopředu, hlava zůstává opřená čelem o podložku. Vrátime se zpět do výchozí polohy.

! Nepřítahujte lopatky k sobě.

Chyby: nedostatečné upažení a protažení paží, záklon hlavy, nadzvedávání nohou.

výchozí poloha

provedení

VII. cvik

Posílení zádového svalstva

Položíme se na břicho, hlava opřená o čelo, paže podél těla, dlaně otočené vzhůru, nohy natažené. Provedeme hluboký nádech a při výdechu stáhneme břišní a hýžděové svaly. Nyní zvedáme trup nad podložku, hlava je v prodloužení trupu, zapažíme a otáčíme dlaně dolů. Vratíme zpět do výchozí polohy.

! Nestahujte lopatky k sobě, držte zpevněné břicho.

Chyby: záklon hlavy, velké prohnutí v bederní páteři.

výchozí poloha

provedení

VIII. cvik

Posílení mezilopatkového svalstva

Posadíme se do tureckého sedu nebo do sedu na patách. Sedíme vzpřímeně, hlava v ose páteře. Paže podél těla, pravý úhel v loktech dlaněmi dolů, lokty držíme u těla. Nyní provádíme pohyb předloktím do stran a zároveň přetáčíme dlaně vzhůru a vracíme zpět do výchozí polohy s přetáčením dlaní dolů.

! Nezvedejte ramena.

Chyby: prohnutá nebo kulatá záda, hlava v předsunu nebo v záklonu, lokty od těla.

východí poloha

provedení

IX. cvik**Stabilita trupu a cvičení pro správné postavení lopatek**

Posadíme se do tureckého sedu, sedíme vzpřímeně, hlava v ose páteře, ruce v týl, prsty sepnuté, dlaně vytočené dozadu, hřbety rukou opřené o hlavu. (Pro lepší kontrolu správného postavení trupu je výhodnější sed u zdi, ale neopírat se, pohyb provádět v rovině zdi.) Nyní provedeme úklon trupu vpravo s výdrží, vrátíme se zpět, ukloníme se vlevo a vrátíme se do výchozí polohy. Paže protáhneme do vzpažení, přes svícen se vrátíme do připažení.

! Neodlehčujte hýždě a nezvedejte ramena.

Chyby: kulatá záda, hlava v předsunu nebo v záklonu, nepřesná poloha paží.

výchozí poloha**výchozí poloha****provedení****provedení**

Rovnovážná cvičení – prevence plochonoží a vadného držení těla

Rovnovážné cvičení je zaměřeno na nácvik stability trupu, trénink rovnováhy, aktivaci svalů plosky nohy atd. Toto cvičení vede k posílení hlubokých krátkých svalů páteře, a tedy ke správnému držení těla. Patří k němu stoj na špičkách nebo na jedné noze, na pružných pěnových podložkách, chůze po nerovném terénu, oblázcích, kládách, provaze, kladině atd. Důležité je cvičit naboso.

X. cvik

Stoj na jedné noze, druhá končetina pokrčená, koleno vytočené zevně a chodidlo opřené ve výšce kolena stojné nohy. Paže vzpažíme a spojíme nad hlavou. Díváme se vpřed. Vydržíme 5–10 vteřin.

! Nepropínejte koleno stojné nohy.

Chyby: zvedání ramen.

XI. cvik

Klekne si a opře dlaně o zem ve vzdálenosti větší, než je šířka ramen. Kolena jsou od sebe vzdálena více, než je šířka pánve, špičky k sobě. Hlavu máme v prodloužení páteře, díváme se na podložku, břicho lehce zpevněné. Nyní zvedneme pravou paži a levou nohu a protáhneme do dálky. Vydržíme asi 7 vteřin a pak vyměníme končetiny. Pokud je tato poloha pro dítě stabilní, můžeme provádět lehké postrky na všechny části těla.

! Nepřitahujte ramena k uším. Držte osu těla.

Chyby: změna výchozí polohy trupu, přetáčení pánve, zvedání končetin příliš vysoko.

výchozí poloha

provedení

XII. cvik

Postavíme se na jednu nohu, chodidlo druhé nohy položíme na míč, lehce zatlačíme. Koleno pokrčené nohy vytočíme lehce zevně. Nyní koulíme míč dopředu, k sobě, vpravo, vlevo a po kruhu. Obě nohy vystřídáme. Při cvičení sledujeme zvýšenou aktivitu svalů plosky stojné nohy. V průběhu cvičení se snažíme udržet vzpřímené držení těla.

! Cvičte vždy naboso, ke cvičení použijte menší míč.

Chyby: nestabilní stoj, zvedání ramen, prohnutí v bedrech, vtáčení kolen dovnitř.

výchozí poloha

výchozí poloha

provedení

XIII. cvik

Stojíme na přední hraně stoličky, chodidla na šířku pánve, ohnutím prstů dolů se snažíme uchopit pevně okraj. Stojíme vzpřímeně, neprohýbáme se v bedrech, díváme se vpřed. Po několika vteřinách chodidla uvolníme a cvik 5–8× opakujeme.

Chyby: zvedání ramen, vtáčení kolen dovnitř, ochablé držení trupu.

výchozí poloha**výchozí poloha****provedení****XIV. cvik**

Chůze po tyči vpřed, vzad a stranou při správném držení těla.

Chyby: ochablé držení trupu, prohnutí v bedrech, předsunutí hlavy.

výchozí poloha**výchozí poloha****provedení**

XV. cvik

Balancování na měkké podložce ve stoji na jedné noze. Cvičíme ve vzpřímené poloze s lehce staženým bříškem a hýžděmi, kolena lehce vytočenými zevně, s rameny rozloženými do šířky a hlavou v prodloužení páteře. Cvik provádíme také se zavřenýma očima. V těchto rovnovážných polohách vydržíme co nejdéle a několikrát opakujeme.

! Držte páteř protaženou do délky.

XVI. cvik

Balancování ve stoji na špičkách.

! Držte páteř protaženou do délky, prsty nohou tlačte do podložky. Neprohýbejte se v bedrech, držte zpevněné bříško. Pravidelně dýchejte.

Nácvik správného sedu

Cvičení je zaměřeno na aktivaci a relaxaci zádového svalstva

Posadíme se do tureckého sedu, sedíme vzpřímeně, hlava v ose páteře, paže v zapažení, dlaně opřené o podložku, prsty směřují dozadu od těla, díváme se před sebe. Při opření celých dlaní o podložku je možný lehký náklon trupu dozadu. V této poloze vydržíme sedět asi 10 vteřin, můžeme ji využít při sledování televize. Poté se uvolníme a trup i hlavu předkloníme.

! Nestahujte lopatky k sobě.

Chyby: zvedání ramen, předsun hlavy.

Sed na balonu

Vynikající pomůckou v prevenci a kompenzaci vadného držení těla je balanční míč. Jeho výhodou je, že umožňuje dynamický sed. Přitom se aktivují svaly trupu a zejména hluboké svaly, zodpovědné za stabilizaci páteře. Při využití míče bychom měli dodržovat následující zásady:

- Správná velikost míče. Pro předškolní děti do výšky postavy 145 cm průměr míče 45 cm, do výšky 155 cm průměr 55 cm, do výšky 175 cm průměr 65 cm. Míč by měl být dostatečně nafouknutý, aby při sedu nezměnil vahou těla svůj kulatý tvar.
- Správný sed na míči. Posadíme se na střed míče, kyčle a kolena ve stejné výši nebo kyčle o něco výše, chodidla položená celou plochou na podložce. Hlava v prodloužení páteře, ramena rozložená do šířky, pánev lehce překlopená dopředu. Kolena jsou od sebe vzdálená na šířku ramen, chodidla v prodloužení steh.

Poznámka: Na míči by však dítě mělo sedět jen několik minut, aby při dlouhodobé aktivaci svalstva trupu nedocházelo k jeho únavě a následně k uvolněnému, ohnutému sedu.

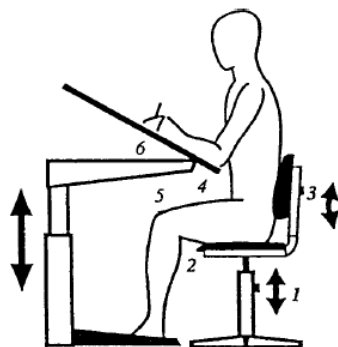
sed na balonu

Správná velikost židle a stolu

Správná velikost židle a stolu významně ovlivňuje držení těla. Ideální jsou nastavitelné rozměry u židle i stolu, které pak mohou provázet dítě po celou dobu jeho růstu.

Jaké jsou zásady při výběru správného nábytku:

- **Stabilita a bezpečnost židle.** Nejlépe ji zajišťuje pětiramenná podnož.
- **Výška sedací plochy židle.** Při sedu s oporou v bedrech se dítě musí dotýkat celou plochou chodidla podložky, optimální úhel v kyčli je 90° až 120° (1).
- **Hloubka sedací plochy židle.** Mezi přední hranou sedací plochy, která je zaoblená, a podkolenní jamkou musí zůstat mezera 5–10 cm (2).
- **Zádová opěra židle.** Dolní část zádové opěry má podepírat horní okraj pánve, horní část opěry má sahát k dolnímu úhlu lopatky (3).
- **Výška stolu.** Pracovní deska stolu by měla dosahovat při vzpřímeném sedu k ohbí loktů (4).
- **Výška prostoru pro nohy.** Měl by být zachován dostatečný prostor pro nohy mezi stehny a deskou stolu, cca 10–20 cm (5).
- **Sklon pracovní desky.** Stupeň nastavení volíme podle činnosti. Při čtení 35°, při psaní 10–16° (6).

Obrázek správného sedu na židli (knížka).

Příloha 4:

Stanovisko Ministerstva zdravotnictví ČR k nakládání s použitými inkontinenčními pomůckami, konkrétně použitými plenami v mateřských školách, tedy s odpady kontaminovanými močí a stolicí

STÁTNÍ ZDRAVOTNÍ ÚSTAV
Národní referenční laboratoř hygieny půdy a odpadů
Šrobárova 48
100 42 P r a h a 10

VÁŠ DOPIS ZN.:

ZE DNE:

Ministerstvo zdravotnictví ČR

NAŠE ZN.: SZÚ/03068/2016

Odbor ochrany veřejného zdraví

VYŘIZUJE: Ing. Zdeňka Podolská

TEL./FAX.: 267 08 25 62

E-MAIL: zpodolska@szu.cz

DATUM: 27. 9. 2016

Věc: Nakládání s použitými inkontinenčními pomůckami v mateřských školách

Stanovisko k nakládání s použitými inkontinenčními pomůckami, konkrétně použitými plenami v mateřských školách, tedy s odpady kontaminovanými močí a stolicí

Mezi odpady, na jejichž sběr a odstraňování jsou kladeny zvláštní požadavky s ohledem na prevenci infekce, patří i biologicky kontaminovaný odpad. Z odborného hlediska i ze stanovisek WHO, EPA a Basilejské konvence je nutno při hodnocení odpadu vždy vycházet z možného rizika biologicky kontaminovaných odpadů.

Podle zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech, ve znění pozdějších předpisů, **se jako nebezpečný odpad s nebezpečnou vlastností infekčnost hodnotí odpady, které obsahují životaschopné mikroorganismy nebo jejich toxiny a další infekční agens, s dostatečnou virulencí v koncentraci nebo množství, o nichž je známo nebo spolehlivě předpokládáno, že způsobují onemocnění člověka nebo jiných živých organismů.**

Na počtu inkontinentních dětí konkrétní mateřské školy závisí také množství odpadu – použitých inkontinenčních plen. Na pleny se bakterie přenášejí stykem s částmi těla, které jsou osídleny bakteriemi a následně fekáliemi. V tlustém střevě se nachází kolem 400 druhů bakterií, stolice zdravého člověka obsahuje cca 10⁹ KTJ (kolonie tvořící jednotku) bakterií v jednom gramu, z toho nejvíce jsou zastoupeny *Escherichia coli* a *Enterococcus faecalis*. Enterokoky tvoří přirozenou mikroflóru ve střevě, ale jsou odolné k vysokému pH, teplotám a jsou velmi rezistentní na antibiotika. Z výše uvedeného vyplývá, že použité pleny mohou obsahovat velký počet patogenů a podmíněně patogenních mikroorganismů, které v mnoha případech jsou rezistentní na antibiotika, a vykazují tak jako odpad nebezpečnou vlastnost – infekčnost. Prostředí, ve kterém se mikroorganismy vyskytují, jim poskytuje velmi vhodné podmínky pro pomnožení. Zbytky fekálií obsahují organické zbytky, ze kterých čerpají živiny, a v případě uskladnění při pokojové teplotě dochází k intenzivnímu pomnožení, v případě teploty 3–8 °C dochází pouze k zpomalení jejich množení a růstu. Je třeba si uvědomit, že doba zdvojnásobení počtů buněk mikroorganismů se pohybuje řádově v desítkách minut až hodin (bakterie 20 minut, kvasinky a plísňe cca dvě a více hodin).

Všechny dosud vydané dokumenty (Metodické doporučení k nakládání s odpady ze zdravotnictví – z nemocnic a z ostatních zdravotnic-

kých zařízení nebo jim podobných zařízení, dokumenty WHO, EPA a Basilejské konvence, zákon č. 185/2001 Sb., o odpadech, a příslušné vyhlášky k tomuto zákonu) upozorňují na biologické riziko při nakládání s tímto druhem odpadu, a proto se s ním musí nakládat ve speciálním režimu. Při zařazení odpadu a následném nakládání s ním je nutné vždy posoudit zdravotní riziko v celém cyklu nakládání, a to nejen pro děti a pracovníky mateřské školy, ale i pro pracovníky, kteří odpad odvázejí a následně odstraňují.

V mateřské škole, kde vzniká inkontinenční odpad, je nutné, aby v celém cyklu nakládání s tímto odpadem byla dodržena pravidla na ochranu zdraví lidí a životního prostředí. Základním předpokladem pro dodržení těchto pravidel je zpracování a následné dodržování **pokynů pro nakládání s odpady, které jsou součástí provozního řádu zařízení**. Součástí pokynů by měly být postupy při třídění a sběru odpadu, shromažďování, skladování, přepravě a odstraňování.

Mateřská škola jako původce odpadu je dle zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech, ve znění pozdějších předpisů, povinna zařadit odpad dle Katalogu odpadů. Za **zařazení odpadu dle Katalogu odpadů je vždy zodpovědný pouze původce**. Odpad obsahující složky kontaminované močí, stolicí a dalšími výměšky, jako jsou např. inkontinenční pleny, nelze považovat v žádném případě za složku komunálního odpadu a musí být zařazen pod katalogové číslo 18 01 03 nebo 18 01 04 podle specifických podmínek jednotlivých zařízení. Dle vyhlášky č. 306/2012 Sb., o podmínkách předcházení vzniku a šíření infekčních onemocnění a o hygienických požadavcích na provoz zdravotnických zařízení a ústavů sociální péče, **je tato doba maximálně 3 dny**. V případě delších intervalů odvozu ke konečnému odstranění musí být tento druh odpadu skladován ve skladu při teplotě v rozmezí 3–8 °C nebo dekontaminován.

Závěr:

Základním předpokladem pro dodržení pravidel bezpečného nakládání s použitými plenami v mateřské škole je zpracování a následné dodržování **pokynů pro nakládání s odpady, které jsou součástí provozního řádu zařízení.**

Vzhledem k předpokládanému malému množství inkontinenčních plen vznikajícímu v mateřské škole doporučujeme inkontinenční pomůcky zařadit **pod katalogové číslo 18 01 04 – Odpady, na jejichž sběr a odstraňování nejsou kladeny zvláštní požadavky s ohledem na prevenci infekce, avšak za specifických podmínek.** Podmínky pro zařazení pod katalogové číslo 18 01 04 stanoví, že osoby používající inkontinenční pomůcky nejsou nositeli infekčního onemocnění, že daný odpad neobsahuje infekční agens v množství, které by mohlo způsobit onemocnění člověka, a doba mezi shromážděním odpadu a konečným odstraněním odpadu je **maximálně 3 dny.**

Pod katalogové číslo 18 01 04 se zařazuje pouze odpad, který prokazatelně není kontaminován infekčním agens nebo jinými nebezpečnými látkami a tříděný dekontaminovaný odpad. Rozhodnutí o zařazení musí zodpovědně provést na místě jeho vzniku původce odpadu.

MUDr. Magdalena Zimová, CSc.

vedoucí Národního referenčního centra

pro hygienu půdy a odpadů

Příloha 5:

Dětský očkovací kalendář hrazeného očkování v ČR platný k 1. 9. 2019

Dětský očkovací kalendář hrazeného očkování v ČR platný k 1. 9. 2019

Termín Věk dítěte	Povinné hrazené očkování		Nepovinné hrazené očkování
	Nemoc	Očkovací látka	Nemoc
od 4. dne – 6. týdne	Tuberkulóza (pouze u rizikových dětí s indikací)	BCG vaccine SSI	
od 9. týdne (2. měsíc)	Záškrt, tetanus, černý kašel, dětská obrna, hepatitida typu 8, onemocnění vyvolaná Haemophilus influenzae typu B	Hexavakcína: Hexacima (1. dávka) #	Pneumokoková onemocnění
4. měsíc	Záškrt, tetanus, černý kašel, dětská obrna, hepatitida typu 8, onemocnění vyvolaná Haemophilus influenzae typu B	Hexavakcína: Hexacima (2. dávka – za 2 měsíce po 1. dávce) #	Pneumokoková onemocnění
11.–13. měsíc	Záškrt, tetanus, černý kašel, dětská obrna, hepatitida typu 8, onemocnění vyvolaná Haemophilus influenzae typu B	Hexavakcína: Hexacima (3. dávka) #	Pneumokoková onemocnění
13.–18. měsíc	Spalničky, zářďenky, příušnice	Priorix M-M-RVAXPRO (1. dávka)	
5.–6. rok	Spalničky, zářďenky, příušnice	Priorix M-M-RVAXPRO (2. dávka)	

Termín	Povinné hrazené očkování		Nepovinné hrazené očkování
Věk dítěte			
	Nemoc	Očkovací látka	Nemoc
10.–11. rok	Záškrt, tetanus, černý kašel, dětská obrna	dTap-IPV vakcína: Boostrix polio (přeočkování)	
13.–14. rok			Onemocnění lidským papilomavirem

Vakcína Infanrix hexa je určena pro očkování nedonošených dětí u kterých se aplikuje ve schématu 3 + 1.

* Hrazeno je přeočkování provedené do patnáctého měsíce věku pojištěnce; hrazenou službou je dále i očkování provedené po uplynutí lhůt stanovených zákonem č. 48/1997 Sb., pokud došlo k odložení aplikace jedné nebo více dávek očkovacích látek z důvodu zdravotního stavu pojištěnce.

Poznámky:

V rámci povinného očkování lze použít jinou očkovací látku, než zajistí Ministerstvo zdravotnictví ČR (v souladu s § 47 zákona č. 258/2000 o ochraně veřejného zdraví). Tato očkovací látka musí být v ČR registrována a výlohy za ni pak platí rodič sám.

kolektiv autorů

**Determinanty práce s dvouletými dětmi
v podmínkách běžné mateřské školy III**

Výkonná redaktorka Mgr. Emilie Petříková

Odpovědná redaktorka Mgr. Lucie Loutocká

Layout Jiřina Vaclová

Technická redakce Jiří Jurečka

Kresby na obálce a v knize Jana Růžičková, Ph.D.

Vydala a vytiskla Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8, 771 47 Olomouc

www.vydavatelstvi.upol.cz

www.e-shop.upol.cz

vup@upol.cz

1. vydání

Olomouc 2020

Ediční řada – Monografie

ISBN 978-80-244-5692-8

VUP 2020/0067

Neprodejná publikace